

Direktoratet for
samfunnsikkerhet
og beredskap

Rapport

Beredskap mot masseødeleggelsesmidler

Utgitt av: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) 2007

ISBN: 978-82-7768-110-8

Grafisk produksjon: Capella Media A.S

Trykk: Allkopi

Beredskap mot masseødeleggelsesmidler

Innhold

Forord	5
1 Innledning	7
1.1 Målsetning	7
1.2 Definisjon av masseødeleggelsesmidler	7
1.3 Former for masseødeleggelsesmidler	8
2 Trusselvurderinger	11
2.1 Innledning	11
2.2 Terror, sabotasje og masseødeleggelsesmidler	11
2.3 Konklusjon	12
3 Ledelse og samordning	15
3.1 Innledning	15
3.2 Ledelse	15
3.3 Forhold som gjelder alle departementer	17
3.4 Styrende dokumenter	18
4 Ansvarsforhold og innsatsressurser	19
4.1 Innledning	19
4.2 Finansdepartementet	19
4.3 Fiskeri- og kystdepartementet	20
4.4 Fornyings- og administrasjonsdepartementet	24
4.5 Forsvarsdepartementet	24
4.6 Helse- og omsorgsdepartementet	28
4.7 Justis- og politidepartementet	36
4.8 Kunnskapsdepartementet	42
4.9 Landbruks- og matdepartementet	43
4.10 Miljøverndepartementet	46
4.11 Nærings- og handelsdepartementet	46
4.12 Olje- og energidepartementet	47
4.13 Samferdselsdepartementet	47
4.14 Utenriksdepartementet	48
5 Kvalitetssikring av rammeplanen	51
5.1 Generelt	51
5.2 Rutiner for kvalitetssikring	51
Vedlegg 1: Mandat for beredskap mot masseødeleggelsesmidler av 23. september 2003	53
Vedlegg 2: Styrende dokumenter og utfyllende litteratur	55
Lover	55
Kongelige resolusjoner	56
Retningslinjer og direktiver	57
Stortingsmeldinger og stortingsproposisjoner	58

Forord

Justis- og politidepartementet besluttet 27. juli 1999 at det skulle utarbeides en nasjonal rammeplan mot masseødeleggelsesvåpen. Bakgrunnen for denne beslutningen var NATOs nye strategiske konsept av 24. juli 1999, hvor beredskap mot masseødeleggelsesvåpen (-midler) med norske politiske myndigheters samtykke ble gjort til en prioritert oppgave innen alliansen.

Justis- og politidepartementet fastsatte 7. januar 2000 et mandat for en kontaktgruppe med deltakere fra de sterkest berørte departementer og etater. Gruppen fikk blant annet i oppdrag å utarbeide ovennevnte rammeplan. Rammeplanen ble ferdigstilt 28. november 2003. JD besluttet i 2003 å videreføre kontaktgruppens arbeid ved å etablere en faggruppe med deltakelse fra relevante fagmiljøer (se vedlegg 1).

Målsettingen med rammeplanen er at den skal gi en overordnet oversikt over ledelses- og samordningsmekanismer, ansvarsforhold og innsatsressurser i forhold til beredskapen mot masseødeleggelsesmidler. Den skal også inneholde forslag til hvilke tiltak som kan og bør iverksettes for å beskytte sivilbefolkningen mot masseødeleggelsesmidler med utgangspunkt i den etablerte etatsvise beredskapen og øvrig gjeldende ansvarsprinsipp.

I tråd med mandatet for faggruppen skal rammeplanen ajourholdes og revideres for å fange opp endringer og angi status innen beredskapen mot masseødeleggelsesmidler. Siden 2003 er det gjennomført nasjonale kartlegginger, etatsvise analyser og en rekke regionale analyser og vurderinger. Det er en utfordring å fange opp forhold som blir påpekt, og som har betydning for rammeplanen. Ambisjonen med rammeplanen er at den skal være en kumulativ oversikt over beredskapen. Dokumentet er revidert i 2007, og det er avdekket behov for fullstendig gjennomgang av rapporten. Imidlertid er arbeidet i 2007 en revisjon for å fange opp endringer siden 2003. En fullstendig gjennomgang og ny oppbygging vil først foretas ved neste revisjon.

Siden terrorangrepet mot USA den 11. september 2001 er det satt i gang en rekke tiltak for å styrke beredskapen mot terror, både nasjonalt og internasjonalt. Terroranslagene mot Madrid og London sammen med truslene mot norske interesser, som følge av internasjonalt engasjement, underbygger ytterligere behovet for å vedlikeholde beredskapen mot terror.

Denne publikasjonen er en oppdatert og tilpasset versjon av rammeplanen for offentligheten. Planene for forbedringstiltak er unndratt fra offentlighet og fremgår følgelig ikke her. Regelmessig oppdateringer av dokumentet vil bli publisert på www.dsb.no.

Tønsberg, 16. oktober 2007

1 Innledning

1.1 Målsetning

Målsettingen med rammeplanen er at den skal gi en overordnet oversikt over ledelses- og samordningsmekanismer, ansvarsforhold og innsatsressurser i forhold til beredskap mot masseødeleggelsesmidler. Den skal også komme med forslag til hvilke tiltak som kan og bør iverksettes for å beskytte mot masseødeleggelsesmidler med utgangspunkt i den etablerte etatsvise beredskapen. Det er grunn til å understreke at beredskap mot masseødeleggelsesmidler er en integrert beredskap i tråd med de aksepterte prinsipper for krisehåndtering og beredskap. Det vil si ansvar, likhet og nærhetsprinsippene. Følgelig vil beredskap mot bioterror være en integrert og videreført del av beredskapen mot menneske- og dyrehelse. Beredskap mot kjemiske stridsmidler ses på som en del av den regulære beredskap mot farlige stoffer, og beredskap mot radiologiske anslag og hendelser vil være en regulær del av beredskapen mot radioaktiv forurensning og stråling. Det skal som en følge av dette, i størst mulig grad søkes å unngå at det etableres strukturer, tiltak eller ansvar som går på tvers av etablerte ansvarslinjer.

Gjennom regelmessige revisjoner skal rammeplanen fange opp etatsvise endringer i ansvar, roller og tiltak.

Frem til 11. september 2001 ble det kun i begrenset grad på sivil side drevet systematisk beredskap mot masseødeleggelsesmidler i Norge. Unntaket var primært atomberedskapen som er bygget opp etter Tsjernobyl-ulykken i 1986. Det kan legges til at atomberedskapen er tilpasset den endrede situasjon, ettersom trusler fra radioaktivt nedfall over store områder krever en annen innsats enn lokale punktvis forurensninger, der store menneskemengder kan bli eksponert for stråling eller forurensning. Et radiologisk anslag mot Norge håndteres av den etablerte atomberedskapen, jf. kongelig resolusjon av 17. februar 2006. Beskrivelsen av atomberedskapen er tatt med i planen for å gi et helhetlig bilde av beredskap mot masseødeleggelsesmidler uten at dette rokker ved den etablerte atomberedskapen.

1.2 Definisjon av masseødeleggelsesmidler

Følgende definisjon av begrepet masseødeleggelsesmidler legges til grunn for denne rammeplanen:

Masseødeleggelsesmidler er en samlebetegnelse som refererer til kjemiske (C), biologiske (B) og radiologiske (R) trusselstoffer, eller kjernefysiske (nukleære, N) ladninger, som har et potensial for å forårsake skade, sykdom eller død for mennesker, dyr eller planter i stort omfang, store materielle ødeleggelser, samt ødeleggelse av infrastruktur, dersom det brukes i et våpen eller spres på annen måte. Videre er masseødeleggelsesmidler på grunn av sin karakter ved trussel om bruk, så vel som anvendelse av slike midler, egnet til å skape stor frykt og uro blant befolkningen.

Begrepet masseødeleggelsesmidler er valgt fremfor masseødeleggelsesvåpen. Begrunnelsen er at masseødeleggelsesmidler er et bredere begrep som er mer treffende for bruk i terrorsammenheng og ved utilsiktede hendelser, der trusselstoffet ikke nødvendigvis inngår i et våpen. Uttrykkene «masseødeleggelsesvåpen» og «CBRN-våpen» er innarbeidede begreper som ligger til grunn i militær sammenheng. CBRN-våpen er en samlebetegnelse for kjemiske, biologiske, radiologiske og kjernefysiske våpen (eller kjernevåpen). Merk at det kan bidra til misforståelser at det benyttes samlebetegnelser for denne type trusselstoffer og våpentyper, da de er helt forskjellige både i oppbygning, virkemåte, effekt og konsekvens. I neste kapittel gis en nærmere beskrivelse av de ulike C-, B- og R-trusselstoffer samt kjernefysiske ladninger (N).

1.3 Former for massepødeleggelsesmidler

Kjemiske (C) trusselstoffer

Kjemiske trusselstoffer er giftige kjemikalier, det vil si kjemikalier som gjennom kjemisk påvirkning på livsprosessene kan forårsake død, midlertidig uførhet eller varig skade på mennesker eller dyr, dersom de spres utilsiktet eller tilsiktet. Kjemiske trusselstoffer kan leveres ved hjelp av leveringsmidler, og/eller spres i luft som gass, damp eller aerosoler via spredningsinnretninger eller avdamping. De kan også tilsettes vannforsyningen eller blandes i næringsmidler.

Kjemiske trusselstoffer kan deles inn i følgende hoved- og undergrupper:

- klassiske kjemiske stridsmidler:
 - nervestridsmidler,
 - hudstridsmidler,
 - blodstridsmidler,
 - kvelestridsmidler,
 - psykokjemiske stridsmidler,
- giftige industrikjemikalier, der de viktigste er:
 - giftige gasser, eksempelvis ammoniakk, klor, fosgen, svoveldioksid, m.fl.,
 - plantevernmidler,
 - syrer og baser,
- farmaka (legemidler),
- tungmetaller,
- toksiner (giftstoffer produsert i levende organismer).

Toksiner omfattes av både kjemivåpenkonvensjonens og biologi- og toksinvåpenkonvensjonens bestemmelser. Som oftest defineres toksiner som tilhørende biologiske trusselstoffer.

Som en følge av terror eller sabotasje mot kjemiske industrianlegg eller kjemikalietransporter, kan man få en spredning av giftige industrikjemikalier i luft.

Biologiske (B) trusselstoffer

Biologiske trusselstoffer (agens) omfatter biologisk materiale som via infeksjon eller giftighet kan forårsake skade, sykdom eller død hos mennesker, dyr eller planter ved tilsiktet eller utilsiktet eksponering. De kan spres i luft som aerosoler via spredningsmekanismer. De kan også tilsettes vannforsyningen, blandes i næringsmidler eller smitte fra biologiske vektorer (insekter, dyr eller mennesker). Giftstoffer fremstilt av levende organismer (toksiner) regnes også som biologiske våpen.

Biologiske trusselstoffer kan deles inn i følgende hovedgrupper:

- mikroorganismer,
 - bakterier,
 - virus,
 - sopp,
 - rikettsier,
- genetisk endrede mikroorganismer,
- toksiner (giftstoffer produsert i levende organismer).

Radiologiske (R) trusselstoffer

Radiologiske trusselstoffer er radioaktivt materiale som ikke kan benyttes i kjernevåpen, og som kan forårsake stråleskader og/eller død hos mennesker dersom man tilsiktet eller utilsiktet blir eksponert for dem.

Slik eksponering kan forekomme ved:

- radioaktive kilder på avveie,
- utplassering av radioaktive kilder,
- kontaminering av næringsmidler med radioaktivt materiale,
- detonasjon av en bombe bestående av radioaktivt materiale og sprengstoff (såkalt «skitne bomber»),
- ulykker ved, eller sabotasje/terror mot, atomreaktorer.

Begrepet «skitten bombe» brukes gjerne om en konvensjonell sprengladning pakket med radioaktivt materiale. Dette må ikke forveksles med kjernefysiske våpen.

Kjernefysiske (nukleære, N) ladninger

Kjernefysiske ladninger består av spaltbart (fissilt) materiale som kan gi en kjernefysisk eksplosjon, samt en rekke komponenter nødvendig for å utløse eksplosjonen.

2 Trusselvurderinger¹

2.1 Innledning

Tilgang til masseødeleggelsesmidler representerer en vesentlig kilde til makt og innflytelse i internasjonal politikk. Det er således knyttet stor sikkerhetspolitisk usikkerhet i forhold til en rekke stater som ønsker å erverve seg slike våpen. Rask teknologisk utvikling samt globalisering av kunnskap og informasjon bidrar i dag i tillegg til at antallet stater som potensielt sett kan fremstille eller bistå i fremstilling av slike våpen er økende. Dette påvirker det generelle trusselbildet knyttet til slike våpen.

I tillegg representerer utviklingen innenfor internasjonal terrorisme et vesentlig aspekt ved trusselbildet knyttet til masseødeleggelsesmidler. Metodene som benyttes av terrorister har så lang vært konvensjonelle, men blitt mer raffinerte og preget av økt teknologisk kompetanse. I tillegg kan de moralske skruplene mot massedrap synes å være redusert. Terroraksjoner de senere årene har vært preget av store skader og høy dødelighet.

I et globalt perspektiv kan en derfor ikke se bort fra muligheten for at fremtidige terroraksjoner kan omfatte bruk av masseødeleggelsesmidler. Det finnes eksempler på at enkelte terrorgrupper har ønsket å skaffe seg masseødeleggelsesmidler. I det følgende kapittel/delkapittel vil det gis en orientering om trusselbildet med særlig vekt på utviklingen knyttet til internasjonal terrorisme.

2.2 Terror, sabotasje og masseødeleggelsesmidler

Trusselen vedrørende masseødeleggelsesmidler kan deles inn i tre hovedtyper: Atomtrusselen, trusselen knyttet til biologiske midler og trusselen knyttet til kjemiske midler. Sikkerhetsrelaterte hendelser med de respektive masseødeleggelsesmidler krever ulik håndtering. For hvert enkelt middel er det imidlertid flere likhetstrekk mellom fredstidsulykker, terrorangrep og krig. Terror eller sabotasje som medfører utslipp fra et kjernekraftverk eller utslipp av industri kjemikalier kan gi noe av den samme effekt som bruk av kjemiske eller biologiske midler.

2.2.1 Atomtrusselen

Trusselen knyttet til bruk av kjernefysiske midler deles inn i følgende beslektede, men svært forskjellige kategorier:

- ikke-statlige aktørers bruk av kjernefysiske våpen,
- ikke-statlige aktørers bruk av radiologiske våpen,
- ikke-statlige aktørers bruk av radioaktivt materiale,
- direkte aksjoner mot nukleære installasjoner, transporter av kjernefysisk materiale, eller anlegg hvor det brukes eller oppbevares radioaktive stoffer.

Ikke statlige aktørers bruk av kjernefysiske våpen er i utgangspunktet den mest alvorlige formen for terrorisme. Sivilbefolkningens assosiasjoner til våpnene er sterke og negative. Dette virker i seg selv forlokkende på visse terrorister. En trussel om bruk av slike våpen oppfyller en av terrorens intensjoner om å spre frykt. Tilgjengeligheten til komponenter for fremstilling av denne type våpen er imidlertid omfattende og vanskelig. I tillegg er de operative og tekniske forholdene rundt bruk av slike våpen særdeles avanserte. Det er derfor per i dag bare statlige aktører som har ressurser til å gjennomføre et slikt prosjekt. Det er derfor lite sannsynlig at ikke-statlige aktører har kapasitet til gjennomføre angrep med slike våpen.

¹ Utarbeidet av PST, 17. august 2006

Radiologiske våpen påfører skade gjennom spredning av radioaktive stoffer. Slik spredning kan også gi skadelige stråledoser til mennesker. En ikke-statlig aktør har bedre forutsetninger for å sette sammen og benytte radiologiske våpen enn kjernefysiske våpen. Gitt at aktøren har tilgang på radioaktivt materiale så er det ikke vesentlig vanskeligere å gjennomføre et angrep med et enkelt radiologiske våpen enn et konvensjonelt middel. De psykologiske virkningene av et radiologisk anslag vil utvilsomt også bli store. Samtidig er det lite trolig at de fysiske skadene fra et slik anslag vil være større enn hva tilfellet er med konvensjonelle midler. Dette er trolig en viktig faktor som bidrar til at ikke-statlige aktører fremdeles betrakter radiologiske midler som et mindre effektivt virkemiddel.

2.2.2 Biologiske trusler

Terror med biologiske midler dreier seg om å spre sykdomsfremkallende smittestoffer eller biologisk fremstilt giftstoffer, for å skape sykdom og død hos mennesker, dyr eller planter. Et biologisk middel omfatter derfor et smittestoff og en spredningsmekanisme eller spredningsmåte.

De fleste biologiske midler har begrenset nytte i forhold til terror, der formålet er å drepe flest mulige mennesker. Det er i tillegg vanskelig å påvise et åpenbart skadested eller hvorvidt et biologisk terrorangrep er utført. Mennesker som rammes av et slikt anslag vil i stor grad bli eksponert uten å være klar over det. Selv om resultatet vil kunne være en sykdomsepidemi, vil konsekvensene først bli synlige etter inkubasjonstiden. Avhengig av hvilket middel som er benyttet vil det bli en tidkrevende oppgave å finne kilden til epidemien.

Ikke-statlige aktører har fremdeles begrensede muligheter til å anskaffe eller utvikle tilstrekkelig høye konsentrasjoner av biologiske giftmidler til å drepe mange mennesker. Biologiske midler anses derfor som lite hensiktsmessig for terrorister som søker massedød og stor medieoppmerksomhet. Samtidig er det en betydelig psykologisk effekt knyttet til det å true med biologisk terrorisme.

2.2.3 Kjemiske trusler

Kjemiske stridsmidler er først og fremst nervegasser og hudgasser. De er alle ekstremt giftige og vil selv i meget små konsentrasjoner i luft kunne føre til skade eller død. Selv om giftigheten er størst ved innånding, er mange kjemiske midler dødelige også i kontakt med huden.

Det er mulig for ikke-statlige aktører å produsere tilstrekkelige giftige kjemiske midler, for eksempel nervegass, som kan brukes i et begrenset angrep. For å gjennomføre dette, kreves noe kompetanse og tilgang på ikke altfor avansert teknologi. Råstoffene for produksjon av slik gift er belagt med restriksjoner, men det er mulig å få tilgang til dette ved kjemiske laboratorier, universiteter, høyskoler eller forskningsinstitusjoner. En rekke av kjemikalier som rutinemessig fremstilles i industrien er også meget giftige, og vil kunne gi store personskader hvis de kommer i berøring med mennesker.

Ikke-statlige aktører har per i dag ikke tilgang på tilstrekkelige effektive leveringsmetoder for å få gjennomført større anslag med kjemiske midler. Selv om en aktør skulle ha tilgang til kjemiske masseødeleggelsesmidler er det fremdeles stor usikkerhet knyttet til hvordan man får middelet effektivt spredt. Det er derfor per i dag lite sannsynlig at ikke-statlige aktører har kapasitet til å gjennomføre et angrep med slike midler.

2.3 Konklusjon

Ikke-statlige aktører antas å ha begrenset kapasitet til å gjennomføre aksjoner med masseødeleggelsesmidler. Bruk av radiologiske midler, herunder sabotasje mot nukleære installasjoner, er mulig. Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til hvor vellykket en slik aksjon vil være i forhold til å påføre masseødeleggelse. En eventuell aksjon med masseødeleggelsesmidler vil trolig gjennomføres med kjemiske eller biologiske midler, og være rettet mot mindre mål. Sammenlignet med angrep med konvensjonelle midler vil dødeligheten ved bruk av kjemiske eller biologiske midler være liten.

De direkte effektene av et terrorangrep med masseødeleggelsesmidler vil fremdeles være mindre enn de skadene vi så langt har sett at konvensjonelt våpen kan påføre. Det er imidlertid ingenting som tyder på at ikke-statlige aktører er mindre innstilt enn tidligere på å anskaffe seg og bruke masseødeleggelsesmidler. Trusselaspektet er per i dag først og fremst knyttet til om trusselen med bruk av slike våpen i seg selv er forbundet med bekymring og uro i befolkningen, og kan i enkelte tilfeller bidra til større forstyrrelser i samfunnet.

3 Ledelse og samordning

3.1 Innledning

Dette kapitlet tar for seg ledelses- og samordningsmekanismer for beredskapen mot masseødeleggelsesmidler. Departementstrukturen med tilhørende ansvar og organisering er bestemmende for det sikkerhets- og beredskapsarbeidet som utføres i Norge. Som et resultat av dette baserer arbeidet seg på følgende prinsipp:

Den myndighet som har ansvar for en sektor i fred har også ansvaret for nødvendige skadeforebyggende tiltak, beredskapsforberedelser, og iverksettelse av tiltak i kriser og krig.

Av dette følger videre at det bør tilstrebes en størst mulig likhet mellom organiseringen i fred, krise og krig, da de miljøer som utfører samfunnsoppgaver i fred har de beste forutsetninger for også å håndtere ekstraordinære forhold.

Videre betyr dette at uventede hendelser bør søkes løst etter «nærhetsprinsippet», altså på laveste effektive operative nivå.

En hendelse med masseødeleggelsesmidler vil i tillegg forutsette et nært samarbeid mellom ansvarlige sivile og militære myndigheter/virksomheter for å oppnå en samordnet innsats.

Disse prinsippene gjelder for den etablerte atomberedskapen, og vil også være førende for beredskapen mot biologiske eller kjemiske midler.

3.2 Ledelse

3.2.1 Strategisk ledelse²

Regjeringen

Her fattes de politiske beslutninger om de overordnede mål og rammer for krisehåndteringen. Regjeringen må løpende vurdere hvordan Stortinget skal orienteres, og vurdere behovet for innhenting av nye fullmakter.

Regjeringens kriseråd

Ledes av departementsråden i lederdepartementet, som ivaretar og sikrer strategisk koordinering. Dette omfatter blant annet å sikre koordinering mellom de berørte departementer, sørge for informasjonsrutiner opp mot regjeringens medlemmer, fremskaffe beslutningsgrunnlag for Regjeringen og vurdere spørsmålet om endring av lederdepartement. Regjeringens kriseråd har en kjerne av faste medlemmer og kan utvides i henhold til krisens art og omfang.

Lederdepartementet

Er ansvarlig for den løpende strategiske ledelse av krisehåndteringen: innhente og vedlikeholde situasjonsbilde på strategisk nivå, koordinere mot andre berørte departementer og utøvelse av en helhetlig informasjonsstrategi. Ved behov gi oppdrag til det operasjonelle ledelsesnivå, sørge for rapportering og fremskaffe beslutningsgrunnlag til Regjeringens kriseråd og Regjeringen.

². St.meld. nr. 37 (2004-2005)

Krisestøtteenheten

Skal bidra med støttefunksjoner til lederdepartementet og regjeringens kriseråd.

3.2.2 Samordning

I forbindelse med planlegging og skadebekjempelse knyttet til masseødeleggelsesmidler, må departementene ta kontakt med de etater/myndigheter som samordner planer og innsatser innen det sivile beredskap og redningsarbeidet, da disse antas å kunne være viktige premissleverandører for departementenes arbeid.

Samordning av planleggingen

Justis- og politidepartementet har et samordningsansvar for det sivile beredskap jf. kgl. res. av 19. september 1994. For atomberedskap er det Kriseutvalget for atomberedskap som koordinerer planleggingen på sentralt nivå, mens fylkesmannen koordinerer planleggingen på regionalt nivå, jf. kgl. res. av 17. februar 2006. Samordnet planverk for atomberedskap er ivarettatt i lov om strålevern og bruk av stråling nr. 36 av 12. mai 2000.

Fylkesmannen samordner beredskapsplanleggingen i fylket, og fører tilsyn med beredskapsforberedelsene regionalt og lokalt, jf. instruks for fylkesmennes beredskapsarbeid, fastsatt ved kgl. res. av 21. september 1979. Justis- og politidepartementet er fylkesmennes overordnede fagmyndighet i beredskapsaker. Fylkesmennene utøver sektormyndighet blant annet innenfor samfunnssikkerhet og beredskap, og har et overordnet koordineringsansvar når det gjelder det sivile beredskapsarbeidet i fylket.

Politimesteren som leder av lokal redningssentral (LRS) er ansvarlig for sentralens redningsplan som baserer seg på deltakende organisasjoner/myndigheters resurser. Det er derfor viktig at deltakende ledd utenfor politiet deltar aktivt i arbeidet med redningsplanen og bruker den som utgangspunkt for egne innsatsplaner, jf. organisasjonsplan for redningstjenesten i Norge, fastsatt ved kgl. res. 4. juli 1980 og direktiv for politiet om redningstjenesten, utgitt av Justis- og politidepartementet 26. januar 1990.

Samordningen av skadebekjempelse

Krisehåndtering på sentralt nivå er basert på tre hovedelementer jf. St.meld. nr. 37 (2004-2005):

- forsterket krisekoordinering gjennom opprettelsen av Regjeringens kriseråd,
- presisering og klargjøring av ansvaret for krisestyling i lederdepartementet (det departementet som er mest berørt av krisen),
- etablering av en krisestøtteenhet (KSE) som skal bidra med støttefunksjoner til lederdepartementet og Regjeringens kriseråd i deres krisehåndtering.

For strategisk ledelse av kriser er Regjeringens kriseråd etablert, med medlemmer fra Statsministerens kontor, Justis- og politidepartementet, Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Rådet kan utvides med ytterligere medlemmer ved behov. Ethvert departement kan på eget initiativ kalle sammen rådet. Regjeringens kriseråd utpeker lederdepartement, dersom dette ikke faller naturlig av situasjonen. Inntil rådet har utpekt lederdepartement, og det ikke er åpenbart hvor hendelsen hører hjemme, skal Justis- og politidepartementet påta seg rollen som lederdepartement. I tillegg kan alle departement ta initiativ til å etablere hensiktsmessige samordningsgrupper om situasjonen skulle tilsi dette.

Opprettelsen av en krisestøtteenhet innebærer ikke en endring av ansvarsprinsippet.

I krise- og katastrofesituasjoner regionalt, er det politimestrene som har det akutte, operative beredskapsansvaret og ansvaret for samordning, inntil fylkesmannen treffer beslutning om å overta dette ansvaret, jf.

Politi-loven av 4. august 1995 og fastsetting av retningslinjer for regionalt samordningsansvar ved kriser og katastrofer i fred, fastsatt ved kgl. res. av 12. desember 1997.

For atomberedskapen har Kriseutvalget for atomberedskap myndighet til å iverksette et sett med tiltak, og utvalget er ansvarlig for koordinert informasjonsformidling, jf. kgl. res. av 17. februar 2006. Kriseutvalgets rolle og grensesnitt/samarbeid overfor redningstjenesten er regulert i egne avtaler.

3.3 Forhold som gjelder alle departementer

3.3.1 Forhåndsplanlegging

Departementene skal ha en kriseplan som inneholder følgende elementer:

- plan for etablering av kriseledelse,
- plan for informasjon,
- varslingsliste for innkalling av nøkkelpersonell,
- oversiktsliste over de viktigste overordnede/underlagte virksomheter og eksterne medaktører,
- ressursoversikt.

Det antas at det i kriseplanen vil finnes forhold som vil kunne være nyttige for bekjempelse av hendelser med masseødeleggelsesmidler. Disse forholdene bør tilrettelegges slik at de i en gitt situasjon hurtig kan aktiviseres.

Kriseplanen bør være basert på en dokumentert risiko- og sårbarhetsvurdering for departementets ansvarsområde. Kriseplanen kan også bygges ut for å møte situasjoner med masseødeleggelsesmidler, eller det kan utarbeides en egen plan for å møte slike. Uansett vil det i planverket også være viktig å beskrive nødvendige samhandlinger med øvrige departement og myndigheter.

Departementene beslutter hvorvidt forhåndsplanleggingen videreføres i underlagte etater, og gir rammer for slik planlegging.

3.3.2 Informasjonsstrategi

En hendelse med masseødeleggelsesmidler vil på grunn av sin spesielle karakter og sine konsekvenser skape et mediepress og informasjonsbehov, ikke bare fra publikum, men også internt i organisasjonene som berøres av hendelsen. I mange tilfeller vil krisehåndteringen stå og falle med hvordan informasjons håndteringen er planlagt og øvet.

Hovedregelen, som også vil måtte gjelde masseødeleggelsesmidler, er at det departement som har en krise innenfor sitt fagfelt også har ansvaret for presse- og informasjonsarbeidet, med mindre Regjeringen bestemmer noe annet. I dette arbeidet kan departementet søke råd hos de øvrige informasjonssjefene i departementene. Er det behov for å styrke vedkommende departements informasjonsapparat i en fredskrise, kan departementet tilkalle hjelp fra Regjeringens krisestøtteenhet, som forvalter en pool av informasjonsfaglige medarbeidere (Infopool). Krisestøtteenheten (KSE) er en forsterkningsenhet, og overtar ikke ansvaret for krisehåndteringen.

Ved en akutt atomhendelse, kan Kriseutvalget for atomberedskap innkalle informasjonsmedarbeidere fra etater som er representert i Kriseutvalget, eller Kriseutvalgets rådgivere, for å styrke sekretariatets informasjonsenhet, jf. kgl.res. av 17. februar 2006. Kriseutvalget vil i en akutt fase være ansvarlig for koordinert informasjonsformidling til sentrale myndigheter og samarbeidspartnere i inn- og utland, det krisehåndterende apparat i fylkene, mediene og allmennheten.

Lederdepartementets ansvar omfatter også utøvelsen av en helhetlig informasjonsstrategi.

For å håndtere informasjonsbehovet (nasjonale og internasjonale medier, publikumspågangen, egen beslutningsprosess og egen organisasjon), bør departementene legge en egen strategi for å møte dette behovet. Strategien kan materialisere seg i en egen plan som bør omfatte følgende:

- klargjøring av informasjonsoppgavene,
- organisering av informasjonstjenesten,
- klargjøring av rutiner for innhenting, bearbeiding av, og videreformidling/distribusjon av informasjon internt, til underlagte og samarbeidende myndigheter og media/publikum,
- medieovervåkning,
- lokalisering,
- opplegging av tekniske hjelpemidler,
- støtte fra KSE.

3.3.3 Koordinering

Departementene er til en hver tid selv ansvarlige for å ha et planverk som er koordinert med samarbeidende aktører. Spørsmål om masseødeleggelsesmidler i forbindelse med planlegging og koordinering som antas å berøre flere departement, kan legges frem for faggruppen for beredskap mot masseødeleggelsesmidler. Gruppen har jevnlig møter, men kan ellers aktiveres ved henvendelse til Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.

For atomberedskapen forestår Kriseutvalget for atomulykker selv den nødvendige koordinering.

3.4 Styrende dokumenter

I vedlegg 5 finnes det en oversikt over lover, kongelige resolusjoner, bestemmelser mv. som vil kunne ha betydning for planlegging og gjennomføring av tiltak mot masseødeleggelsesmidler.

4 Ansvarsforhold og innsatsressurser

4.1 Innledning

Ansvarsforhold og innsatsressurser er behandlet departementsvis. I den forbindelse bør man være oppmerksom på at beredskap mot masseødeleggelsesmidler ikke er entydig, men at planlegging mot og skadebekjempelse av uønskede hendelser med radioaktive, kjemiske og biologiske midler på grunn av sin natur krever ulik håndtering. Dette til tross, bør det likevel være oppmerksomhet på at en rekke tiltak og ressurser vil kunne være til felles nytte i situasjoner hvor ett eller flere masseødeleggelsesmidler antas å kunne bli/ha vært brukt.

Følgende departement, med underlagte etater, antas å ville kunne bli berørt av hendelser med masseødeleggelsesmidler, og vil således ha et særlig ansvar for planlegging og gjennomføring av tiltak for beredskap mot masseødeleggelsesmidler:

- Finansdepartementet (toll- og avgiftsetaten),
- Fiskeri- og kystdepartementet (matvareproduksjon og kontroll, akutt forurensning),
- Forsvarsdepartementet (støtteressurs/redningstjeneste),
- Justis- og politidepartementet (politi, brann, redningstjenesten, sivilt beredskap),
- Kunnskapsdepartementet (meteorologi),
- Landbruks- og matdepartementet (matvareproduksjon og kontroll, dyrehelse),
- Miljøverndepartementet (forurensing),
- Nærings- og handelsdepartementet (forsyningsberedskap, sjøtransport),
- Samferdselsdepartementet (transport),
- Helse- og omsorgsdepartementet (helsetjenester, atomberedskap, smittevern mv.),
- Utenriksdepartementet (internasjonale avtaler, ekspertkontrollregelverk).

Foruten å planlegge og å treffe tiltak for egen virksomhet, må det enkelte departement være forberedt på å yte gjensidig innbyrdes støtte til hverandre i arbeidet mot skadevirkninger av masseødeleggelsesmidler. Ansvar for å planlegge og å gi slik støtte er ikke mindre enn det ansvaret departementet selv har innen eget område.

Forøvrig vil det under planleggingen være fornuftig å ta kontakt med de samordningsledd som er nevnt i punkt 3.2. Ledelse.

4.2 Finansdepartementet

Ansvarsområde

Innenfor de rammer som regjeringen og Stortinget setter skal Finansdepartementet:

- planlegge og iverksette den økonomiske politikken,
- samordne arbeidet med statsbudsjettet,
- sørge for at det offentlige får inn skatter og avgifter,
- overvåke og utarbeide regler for finansmarkedene.

Departementet utarbeider dokumenter til Stortinget og bakgrunnsmateriale for regjeringen med faglige råd, for eksempel i den økonomiske politikken og skattepolitikken. I tillegg har departementet viktige forvaltningsoppgaver. Dette innebærer at departementet setter i verk politiske vedtak og styrer virksomheten i ytre etater, som for eksempel skatteetaten og toll- og avgiftsetaten.

Toll- og avgiftsetaten

Toll- og avgiftsetaten samarbeider med en rekke departementer og etater, og håndhever regler på vegne av disse når det gjelder import og eksport av varer. Etaten har ansvaret for å kontrollere vareførselen til og fra landet og har god oversikt over denne.

Toll- og avgiftsetaten har dermed også en forebyggende rolle, ettersom struktur og systemer gjør det mulig å identifisere og kontrollere inn- og utførsel av bestemte varer. Denne oppgaven kan intensiveres dersom ekstraordinære situasjoner skulle oppstå.

Som ledd i en satsing på økt grensekontroll og terrorberedskap, har toll- og avgiftsetaten tatt i bruk teknologiske hjelpemidler som mobilt utstyr for skanning av containere og lastekjøretøy, samt detektorer for radiologiske og nukleære varer. Effekten slike hjelpemidler har for å avdekke og forhindre illegal vareførsel vurderes fortløpende av etaten, og rapporteres jevnlig til Finansdepartementet.

4.3 Fiskeri- og kystdepartementet

Ansvarsområde

Fiskeri- og kystdepartementets overordnede mål er å arbeide for å skape en bærekraftig og lønnsom fiskeri- og havbruksnæring, å trygge ferdselen på sjøen og å bidra til en rasjonell og konkurransedyktig sjøtransport. Den 1. januar 2003 ble ansvaret for statens beredskap mot akutt forurensning overført til Fiskeri- og kystdepartementet og Kystdirektoratet, fra Miljøverndepartementet og Statens forurensningstilsyn.

Særlig om beredskapen mot akutt forurensning

I Norge består beredskapen mot akutt forurensning av kjemisk karakter av tre hovedelementer:

- privat beredskap,
- kommunal beredskap,
- statlig beredskap.

Privat beredskap

Den private beredskapen skal være dimensjonert for å håndtere akutte hendelser som skyldes egen virksomhet. Statens forurensningstilsyn har stilt særskilte beredskapskrav til en rekke virksomheter, herunder petroleumsvirksomheten på kontinentalsokkelen, landbasert industri, raffinier og tankanlegg som håndterer olje, oljeprodukter og miljøfarlige kjemikalier.

Kommunal beredskap

Kommuner skal sørge for nødvendig beredskap mot mindre tilfeller av akutt forurensning som kan inntreffe eller medføre skadevirkninger innen kommunen, og som ikke dekkes av privat beredskap. Kommunene har aksjonsplikt overfor all akutt forurensning selv om de bare har beredskap overfor mindre tilfeller av akutt forurensning. Den kommunale beredskapen er organisert i 34 regioner som hver ledes av et interkommunalt utvalg mot akutt forurensning (IUA). Statens forurensningstilsyn stiller beredskapskrav til kommunene.

Statlig beredskap

Den statlige beredskapen er rettet mot bekjempelse av akutt forurensning som ikke dekkes av privat og kommunal beredskap. Dersom et akutt utslipp bekjempes av privat eller kommunal beredskap, vil Kystdirektoratet innta en tilsynsfunksjon. Staten skal også kunne overta en aksjon helt eller delvis, dersom den

private eller kommunale beredskapen ikke strekker til. I slike tilfeller vil den private, kommunale og statlige beredskapen sammen bekjempe utslippet under ledelse av staten ved Kystdirektoratet. Den statlige beredskapen er primært innrettet mot akutt oljeforurensning fra skip og ukjente kilder. Kystdirektoratet har inngått avtale med Sivilforsvaret om bistand.

For å sikre enhetlige prioriteringer av interesser knyttet til natur og miljø under større aksjoner mot akutt forurensning, har Kystdirektoratet behov for å innhente råd fra nasjonale myndigheter og offentlige forskningsinstitusjoner med ansvar for forvaltning av og forskning på miljø, naturressurser, mattrygghet og dyrevelferd. Gjennom slik rådgivning vil Kystdirektoratet kunne utarbeide enhetlige strategiske føringer når det gjelder hensyn til natur og miljø som grunnlag for aksjonsinnsats og/eller tilsyn. Rådgivende gruppe for prioritering av innsats og vurdering av skader på naturressurser ved akutt forurensning av marint miljø skal være et samarbeidsforum for de myndigheter og offentlige forskningsinstitusjoner som har ansvar for forvaltning av og forskning på miljø og naturressurser som kan bli skadelidende ved akutt forurensning av marint miljø. Gruppen skal på denne måten bidra til at den aksjonsmessige innsatsen ved større akutte og forurensende utslipp til marint miljø blir koordinert og effektiv. Gruppen består av representanter fra Direktoratet for naturforvaltning, Fiskeridirektoratet, Kystdirektoratet, Havforskningsinstituttet, Mattilsynet, Norsk Polarinstitutt og Statens forurensningstilsyn. Kystdirektoratet leder gruppen.

Innsatsressurser

Staten ved Kystdirektoratet har 15 hoveddepot og 10 mellomdepot materiell. Hoveddepotene er lokalisert i Longyearbyen, Vadsø, Hammerfest, Tromsø, Lødingen, Bodø, Sandnessjøen, Ørland, Ålesund, Florø, Solund, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Horten. Mellomdepotene er lokalisert i Båtsfjord, Honningsvåg, Skjervøy, Sortland, Rørvik, Kristiansund, Fedje, Bømlo, Flekkefjord og Kragerø. Materiellet i depotene er først og fremst egnet for oljevernaksjoner og består av oljelenser for bruk i skjernet farvann, oljelenser for kystfarvann, oljelenser for bruk i åpent hav, omlag 140 innretninger for opptak av olje fra sjøen, bekledning for omlag 1000 personer, samt strandrensningsmateriell, lysutstyr, mindre båter med mer. Kystdirektoratet har avtaler med Kystvakten og Sivilforsvaret om felles bruk av ressurser.

Beredskapsfartøy: 6 kystvaktfartøy har per i dag oljevernutstyr permanent lagret om bord. Kystdirektoratet eier 4 mindre oljevernfartøy. For øvrig er den statlige beredskapen basert på innleie av egnede fartøy og utnyttelse av de samlede ressurser landet rår over.

Overvåkingsfly: Kystverket disponerer et spesialutrustet overvåkingsfly. Sensorsystemet ombord består blant annet av radar som oppdager olje, varmekamera, foto- og videoutstyr. Flyet kan sende rapporter og bildemateriale fortløpende til Kystdirektoratets beredskapssentral i Horten. Det kan nå alle deler av landet i løpet av få timer. Flyet benyttes til å kartlegge forurensningens utbredelse og til å dirigere fartøy som bekjemper utslippet. Ved større aksjoner vil satellittbilder kunne være et supplement til flyovervåking.

Internasjonale beredskapsavtaler: Norge er medlem av en rekke internasjonale avtaler om beredskapssamarbeid, og kan anmode om bistand fra andre land ved store akutte hendelser.

Rådgivning ved kjemikalieuhell (RVK)

Beredskapsordningen «Rådgivning ved kjemikalieuhell» (RVK) er et nettverk av kompetansebedrifter som inngår i den offentlige beredskapen mot akutt forurensning fra landtransportuhell med farlig gods. Hensikten med ordningen er å anvende bedriftenes kompetanse om farlig gods for å begrense forurensningsmessige skader ved slike uhell.

RVK er etablert som et samarbeid mellom:

- Kystverket
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB)
- Prosessindustriens Landsforening (PIL)
- Transportbrukernes Fellesorganisasjon (TF).

En rekke større industribedrifter utgjør den operative rådgivningstjenesten. Beredskapsordningen er også tilknyttet tilsvarende nasjonale nettverk i 14 andre land i Europa.

Kystverkets beredskapsavdeling er det operative senteret for formidling av rådgivning i ulykkesituasjoner der farlig gods er involvert. Kystverkets 24-timers beredskapsvakt mottar meldinger på telefon 33 03 48 00 om alle hendelser som medfører akutt forurensning eller fare for akutt forurensning på land og sjø. Kystverkets vakt mottar varsel fra alarmsentralen (110-sentralen), eventuelt fra ulykkesstedet direkte. Alarmsentralen identifiserer forholdet, herunder om farlig gods er involvert, og aktiverer den offentlige beredskapen, det vil si politi, brannvesen, ambulanse, sykehus også videre.

I situasjoner med akutt kjemikalieforurensning formidler Kystverkets vakt kontakt mellom spesialistbedrift i RVK-nettverket og skadestedet. Ved behov kontakter Kystverkets beredskapsavdeling i tillegg andre kompetente myndigheter og institusjoner (for eksempel Giftinformasjonssentralen, Folkehelseinstituttet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Statens strålevern eller andre).

Kystverket vurderer behovet for ytterligere ekspertbistand, og aktiverer om nødvendig nettverksbedrifter med særskilt kompetanse om aktuelt kjemikalium, altså RVK-bedrifter. Nettverksbedriftene vil gi konkrete råd til skadestedsleder om de beste skadebegrensende tiltakene.

Alle beslutninger om tiltak på skadested skal tas av skadestedsleder (politi, brannvesen eller andre). Rådgivning ved kjemikalieuhell endrer ikke den allerede etablerte ansvarsfordelingen innen den offentlige beredskapen.

Forebyggende tiltak

Både Fiskeri- og kystdepartementet, Fiskeridirektoratet og Havforskningsinstituttet har utarbeidet varslings- og beredskapsplaner som gir det samlede fiskeri- og kystforvaltningsapparat en god beredskap til å takle en krise i kystsonen. Dette beredskapsapparatet vil tre i kraft i alle typer kriser, herunder også kriser der masseødeleggelsesmidler er involvert.

Kystdirektoratet har gjennom trafikkentralene og lostjenesten oversikt over fartøyer som fører forurensende og/eller farlig last (gass/kjemikalier), og har etablert beredskapsplanverk for å håndtere situasjoner/ulykker med skip som truer sjøsikkerheten eller medfører fare for akutt forurensning, samt varsle andre relevante etater.

I tillegg har Fiskeri- og kystdepartementet og de to underliggende direktoratene utarbeidet egne sivile hovedomleggingsplaner tilpasset Sivilt beredskapssystem (SBS).

Deteksjon og varsling

Havforskningsinstituttet, med sine forskningsfartøyer, vil kunne bidra innen deteksjon og varsling primært ved radioaktiv forurensning, men også ved prøvetaking av kjemiske stridsmidler. I tillegg kan laboratoriene ved Havforskningsinstituttet bidra på de samme områdene med prøvetaking og analyse (kun radioaktivitet). Instituttet disponerer foruten laboratoriene på forskningsfartøyene også tre distriktslaboratorier og sentrallaboratorium i Bergen. Instituttets sentrallaboratorium har instrumenter som måler radioaktivitet. Instrumentene kan opereres om bord i forskningsfartøyene og ble brukt i felt i forbindelse med «Kursk»-ulykken i 2000.

Havforskningsinstituttet har et løpende årlig overvåkingsprogram på forekomst av radioaktiv forurensning i norske kyst- og havområder. Arbeidet gjennomføres i samarbeide med Statens stålevern. Undersøkelsene omfatter målinger av radioaktivitet i fisk/biota, sjøvann og sedimenter. Det er gjennomført overvåking siden 1990, og starten på programmet var bl.a. et resultat av «Komsomolets»-ulykken i 1989, da en russisk ubåt havarete ved Bjørnøya.

Havforskningsinstituttet er som rådgiver til Kriseutvalget for atomberedskap en del av den norske atomulykkesberedskapen.

Fiskeridirektoratet disponerer kontinuerlig gjennom hele året kystoppsynsfartøyet «Munin», som administrativt er underlagt Region Møre og Romsdal. Utover dette fartøyet leier direktoratet flere oppsynsfartøyer som også kan brukes for kortere perioder i beredskap og overvåking. Fiskeridirektoratet i Bergen disponerer videre noen undervannskameraer, flere mikroskop og relevant vannprøve- og laboratorieutstyr.

Kystdirektoratet ved beredskapsavdelingen skal varsles om all akutt forurensning. Den primære beredskapen ligger til privat virksomhet og kommunene, og Kystdirektoratet fører i utgangspunktet tilsyn med privat og kommunal beredskapsbekjempelse av forurensningen. Kystdirektoratet kan overta aksjonen helt eller delvis dersom det er nødvendig. Den statlige beredskapen mot akutt forurensning er særlig innrettet mot oljeutslipp fra skip og fra ukjente kilder.

Kystverket driver i dag fire trafikkentraler som overvåker sjøtrafikken i områder der det transporteres mye farlig og/eller forurensende last. Dette er trafikkentraler i Horten (overvåker trafikken i Oslofjorden), Brevik (overvåker trafikken i Grenland), på Kvitsøy (overvåker trafikken til og fra Kårstø og annen trafikk i området fra Bømlafjorden i nord til Jærens rev i sør, herunder trafikk til og fra Kårstø) og på Fedje (overvåker trafikken til og fra Sture og Mongstad). I tillegg er det under etablering en trafikkentral i Vardø som blant annet skal føre kontroll med oljetransport i transitt langs kysten.

Kystverket driver også et landsdekkende system som viser AIS-signaler (Automatisk Identifikasjonssystem) fra skip. Ved AIS-systemet og elektroniske rapporteringssystemer kan Kystverkets trafikkentraler følge transporter av farlig og/eller forurensende last ut til ca. 30 nautiske mil fra kysten. Tilgang til data fra Kystverkets AIS-nettverk er begrenset til andre offentlige etater, herunder Hovedredningsentralene, Forsvaret og havner. Trafikkentralene er viktige instrumenter for å sikre sjøtrafikken, og skal varsle politiet om risikosituasjoner/ulykker der gass/kjemikalier som kan true menneskers liv og helse er involvert.

Skadebøtende tiltak

Kystdirektoratet har i medhold av havne- og farvannsloven ansvaret for havneberedskapen relatert til krise og krig. Havneberedskapen er per desember 2006 under revisjon, blant annet i forhold til omleggingen av Sivilt beredskapssystem.

Kystdirektoratet har i medhold av havne- og farvannsloven og forurensningsloven fastsatt beredskapsplan av 1. mai 2005 for håndtering av hendelser/ulykker som kan true sjøsikkerheten, eller medføre fare for akutt forurensning.

Beredskapen mot akutt gass -/ kjemikalieforurensning ivaretas primært av private bedrifters egen beredskap og kommunal beredskap ved brannvesenene. Se også ovenfor om Rådgivning ved kjemikalieuhell.

Kystdirektoratet har startet et arbeid for å styrke sin kunnskap om miljøeffekter for de marine miljø, etter vurdering av statlige beredskap mot kjemikalieulykker med skip, men har ikke bemanning, kompetanse eller utstyr til å yte forebyggende eller skadebøtende tiltak mot masseødeleggelsesmidler.

Faglig direktiv for havneberedskapen inneholder blant annet en veiledning om praktiske tiltak den enkelte havn kan forberede for å begrense skadene ved et angrep med masseødeleggelsesmidler. Dette er tiltak som er anvendbare i fredssituasjoner, der slike midler representerer en trussel mot den norske befolkning.

Fiskeridirektoratet har ikke innarbeidet noen konkrete tiltak av skadebøtende karakter mot masseødeleggelsesmidler i sitt sivile beredskapsplanverk. Direktoratet vil imidlertid, ved egen alminnelig beredskaps- og varslingsplan, den nyåpnede «Fiskeridirektoratets beredskapsportal» med døgnbemannet beredskapsnummer 03415, egen oversikt over fiskeri- og havbruksvirksomheten langs kysten til enhver tid, egen kompetanse innen fiskeri- og havbruksforvaltningen og sitt gode nettverk i kystsonen, kunne bidra på en konstruktiv måte med kompetanse og informasjon i et eventuelt skadebøtende arbeid. Havforskningsinstituttet besitter i dag stor bakgrunnsdokumentasjon, kunnskaper og overvåkingsdata over det norske havmiljøet som vil være av stor betydning for vurdering av skader på havmiljøet. I beredskapsmessig sammenheng er denne kontinuerlige miljøovervåkingen av havområdene generelt av stor betydning. Havforskningsinstituttet er dessuten faglig rådgiver for Kriseutvalget for atomberedskap.

Innsatsressurser

- Havforskningsinstituttet har utstyr på forskningsfartøy for deteksjon og måling av radioaktivitet. F/F G.O. Sars er permanent utstyrt med blyskjerming for bedre og hurtigere målinger av radioaktivitet,
- Fiskeridirektoratet disponerer kontinuerlig gjennom hele året kystoppsynsfartøyet «Munin»,
- Fiskeridirektoratet disponerer videre noen undervannskameraer, flere mikroskop og relevant vannprøve- og laboratorieutstyr,
- Kystdirektoratet er operativ etat i statens beredskap mot akutt forurensning og skal varsles om all akutt forurensning,
- Kystdirektoratet fører tilsyn med private og kommunale aksjoner mot akutt forurensning, gir gjennom RVK råd ved kjemikalieforurensning og kan overta privat/kommunal aksjon helt eller delvis,
- Kystdirektoratet har fire operative trafikksentraler (Horten, Brevik, Kvitsøy og Fedje) langs norskekysten som overvåker sjøtrafikken, blant annet ved hjelp av radar og AIS, i områder der mye farlig gods og/eller olje og gass blir transportert. En femte trafikksentral er under etablering i Vardø (operativ 2007),
- Trafikksentralen har gjennom AIS-sytemet og elektroniske rapporteringssystemer også oversikt over skip som seiler langs kysten med farlig og/eller forurensende last,
- faglig direktiv for havneberedskapen inneholder en veiledning om praktiske tiltak den enkelte havn kan forberede for å begrense skadene ved et angrep med masseødeleggelsesmidler.

4.4 Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Ansvarsområde

Fornyings- og administrasjonsdepartementet har blant annet hovedansvaret for å sikre departementsfellesskapet mot CBRN-trusselen gjennom kontroll og overvåkning av e-post og vareleveranser til departementene. I dette arbeidet er det etablert samarbeid med Forsvarsbygg og Forsvarets Forskningsinstitutt for å komme fram til optimale løsninger. Departementenes servicesenter (DSS) er underlagt departementet og har det operative ansvaret for post- og varehåndteringen.

4.5 Forsvarsdepartementet

Ansvarsområde

Forsvarsdepartementet har med sin integrerte strategiske ledelse for Forsvarets militære organisasjon (FMO) et overordnet ansvar for utforming og iverksetting av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, og for overordnet styring og kontroll av underlagte etaters virksomhet.

Roller, ansvar og myndighet for CBRN-vern i forsvarssektoren er fastsatt gjennom Direktiv for CBRN-tjenesten i Forsvaret³, og hovedansvarsområdene er fastsatt som vist nedenfor:

- Forsvarsdepartementet (FD) har overordnet ansvar for CBRN-vern i Forsvaret. FD har en koordineringsgruppe for CBRN-vern med eksterne rådgivere, som skal styrke den daglige saksbehandlingen og gi råd ved kriser,
- Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har kompetanse og kapasitet innen området kjemiske stridsmidler, til støtte for Forsvaret med anskaffelser av utstyr og rådgiving når det gjelder fysisk beskyttelse, deteksjon, dekontaminering og medisinske tiltak. FFI har ansvar for Forsvarets analyselaboratorium for identifikasjon av bruk av kjemiske stridsmidler og giftige industrikjemikalier. FFI er det eneste laboratorium i Norge som har mulighet for å arbeide med og utvetydig identifisere skarpe kjemiske stridsmidler. FFI har også noe virksomhet rettet mot vern mot biologiske trusler, hovedsakelig innen deteksjon og identifikasjon av biologiske agens i miljøprøver,

³. Under utarbeidelse pr desember 2006

- Forsvarsbygg (FB) er ansvarlig for byggetekniske CBRN-løsninger for Forsvarets militære organisasjon (FMO),
- Forsvarsstaben/Fellesstaben (FST/FS) er overordnet myndighet for blant annet Forsvarets kompetansesenter for logistikk (FKL)/Forsvarets ABC-skole (FABCS) og Forsvarets sanitet (FSAN), og er som styrkeprodusent blant annet ansvarlig for at underlagte avdelinger utvikler taktikk, stridsteknikk og materiell som ivaretar krav til CBRN-vern,
- generalinspektørene (Hær, Sjø, Luft og Heimevern) er som styrkeprodusenter blant annet ansvarlig for at forsvarsgrenene utvikler taktikk, stridsteknikk og materiell som ivaretar krav til CBRN-vern. Generalinspektøren for Luftforsvaret støtter Statens strålevern med luftmobil måling av radioaktiv forurensning. Generalinspektøren for Heimevernet sørger for deltagelse i Fylkesmannens Atomberedskapsutvalg,
- Forsvarets Sanitet (FSAN) er fagansvarlig for B-vern og helsemessige aspekter innen hele CBRN-området i FMO, og er som styrkeprodusent blant annet ansvarlig for å utvikle taktikk, stridsteknikk og materiell som ivaretar krav til CBRN-vern. FSAN er Forsvarets kompetansesenter for støtte til det sivile samfunn i B-vern saker og ved helsemessige aspekter i hele CBRN-området,
- Forsvarets kompetansesenter logistikk/Forsvarets ammunisjon- og EOD skole (FKL/FAES) støtter prøvetakingslag med EOD/IEDD-kapasitet,
- Forsvarets kompetansesenter for logistikk/Forsvarets ABC-skole (FKL/FABCS) er fagansvarlig for C, R&N-vern, samt koordinerende myndighet innen CBRN-området. Kompetansesenteret gjennomfører felles utdanning og trening innen CBRN-vern i henhold til behov fra FMO og sivile etater. FKL/FABCS er Forsvarets kompetansesenter for støtte til det sivile samfunn ved atomulykker,
- Felles Operativt Hovedkvarter (FOHK) overvåker og styrer Forsvarets operative virksomhet, herunder også situasjoner som omfatter bruk av CBRN-midler, etablerer CBRN-varslings- og rapporteringsorganisasjonen og holder oversikt over Forsvarets tilgjengelige CBRN-vernressurser,
- Forsvarets Logistikkorganisasjon (FLO) er fagmyndighet for CBRN-vernmateriell. FLO sørger for tilgjengelighet av slikt materiell til FMO, og støtter sivile myndigheter (politi, brannvesen, DSB m/flere) vedrørende materiell til vern mot masseødeleggelsesmidler,
- Forsvarets Etterretningstjeneste utarbeider trusselanalyser og etterretningsvurderinger blant annet i forhold til CBRN-vern innenfor rammen av Etterretningsloven.

Forebygging

Forsvarssektoren besitter bred kompetanse innen beskyttelse mot CBRN-midler. FD finansierer en omfattende forskningsaktivitet ved FFI innen CBRN-beskyttelse. Forskningsprosjektene omfatter fysisk beskyttelse, deteksjon av kjemiske stridsmidler, medisinske motmidler mot nervestridsmidler, prøvetaking, deteksjon og identifikasjon av biologiske agens, samt trussel- og konsekvensvurderinger av CBRN-scenarier. FFI skal gi råd til politisk og militær ledelse om vitenskapelige og militærtekniske utviklingskonsekvenser for vårt lands forsvars- og sikkerhetspolitikk.

Forsvarets CBRN-vern er basert på felles NATO-standarder. Standardene stiller store krav til utdanningsmål for den enkelte soldat, det enkelte befal, avdelingssjefer og den enkelte CBRN-vernspesialist. Kravene er formulert som krav for å overleve et angrep med CBRN-stridsmidler, og de noe strengere kravene for å kunne operere i et CBRN-forurenset stridsmiljø.

Det settes videre krav til avdelingenes evne til å operere i et CBRN-forurenset miljø. Ved Forsvarets avdelinger gis det opp til 20 timer utdanning i CBRN-vern i løpet av soldatenes førstegangstjeneste/befalskole. Utdanningen gir i hovedsak den enkelte en grunnleggende kjennskap til CBRN-stridsmidler og de aktuelle vernetiltak, samt effektiv bruk av det vernemateriell som den enkelte disponerer. FABCS gjennomfører forskjellige kurs for videreutdanning av spesialistbefal innen CBRN-vern. I tillegg gjennomfører skolen en årlig CBRN-vernkonferanse over 2-3 dager med deltakere og forelesere fra de sentrale aktører innen fagområdet CBRN-vern i Forsvaret, samt sivile institusjoner som Forsvaret samarbeider med. Sjøforsvaret

gjennomfører i tillegg spesialutdanning av personell innen CBRN-vern ved KNM/ Tordenskjold, Sjøforsvarets Sikkerhetssenter.

Forsvaret beordrer ved behov et begrenset antall offiserer til utlandet for videregående CBRN-vernutdanning. Det gis en viss utdanning i sanitetstjeneste med hensyn til operasjoner i et CBRN-stridsmiljø, og det arrangeres egne kurs for helsepersonell, leger og veterinærer ved FABCS.

I tillegg til kompetanse innen undervisning, er FABCS også ansvarlig for utarbeidelse av interne prosedyrer for bruk av utstyr og operasjoner i forurenset område, samt utarbeidelse av kravspesifikasjoner for alt CBRN-vernutstyr. FABCS innhenter kompetanse på biologiske (BW) problemstillinger hos Forsvarets mikrobiologiske laboratorium (FML) i FSAN, og ved behov også hos FFI når det gjelder problemstillinger knyttet til miljøprøver. For kjemiske stridsmidler innehar FFI best kompetanse på deteksjon og identifikasjon, mens FSAN har den medisinske og diagnostiske kompetansen.

I tillegg til utdanning av Forsvarets personell ved egne institusjoner, bidrar Forsvaret, ved eksempelvis FABCS, FFI og FSAN, i utdanning og kompetanseheving av sivilt personell. FSANs engasjement utøves til daglig i nært samarbeid med Ullevål Universitetssykehus, som dertil har spesialtilsatte leger på områdene C, B og R.

Deteksjon og identifikasjon

Atomforurensninger

Forsvarets avdelinger har instrumenter for å kunne detektere og bestemme intensitet i forbindelse med stråling fra radioaktivt nedfall etter bruk av atomvåpen. Instrumentene er av forholdsvis eldre dato, og ikke egnet for lavintensitetsstråling.

Materiell for elektronisk overvåking av doser fra ioniserende stråling, personlig dosemåler, er anskaffet og fordelt. Instrumentet kan også måle strålingsintensiteter.

Biologiske agens

Biologiske agens (smittestoffer) kan være relatert både til biologisk krigføring (BW)/-sabotasje, og til naturlig smitte. Grad av relasjon er høyst avhengig av hvilke agens som er aktuelle.

En effektiv diagnostikk av sykdommer forårsaket av biologiske agens inkluderer bruken av flere ulike metoder, både tradisjonelle mikrobiologiske, immunologiske og genetiske analysemetoder. En rekke metoder er implementert på sykehusene, og det er nødvendig at det etableres diagnostiske metoder for flere biologiske agens. Legens kompetanse i å stille riktig diagnose er også avgjørende for å iverksette riktig medisinsk behandling.

Forsvarets egen evne til å bidra med diagnostikk må ses i sammenheng med de nasjonale sykehus- og veterinærlaboratoriene. Forsvaret, ved FML og ved behov også FFI, kan bidra med supplerende opplæring og forsyning av spesialreagenser til samarbeidende laboratorier, slik at sivilt laboratoriepersonell blir satt i stand til å ivareta Forsvarets (og nasjonens) behov med hensyn til diagnostikk.

Tidlig varsling av biologiske trusler og oppsporing av smitekilder inkluderer analyse av miljøprøver. Ved bruk av slike metoder er det nødvendig å kunne skille mellom biologiske agens naturlig forekommende i miljøet og hva som er blitt bevisst brukt. Det er derfor viktig å arbeide for å videreutvikle utstyr og metoder for dette slik at man raskt kan utføre tester og indikere at eventuelt biologiske agens har blitt benyttet. Forsvaret kan, ved FFI og etter NATOs retningslinjer, bistå nasjonalt med deteksjon og identifikasjon av biologiske agens i miljøprøver.

Kjemiske forurensninger

Forsvarets avdelinger er utrustet for å kunne detektere kjemiske forurensninger i damp- og væskeform. Den enkelte soldat er i dag i stand til å detektere kjemiske stridsmidler og forurensninger i væskeform, ved bruk av påvisningspapir. Elektronisk monitor og personlig kjemisk detektor for deteksjon av forurensninger i dampform er anskaffet og under fordeling.

Identifikasjon av kjemiske stridsmidler brukt i Norge og tilsendte prøver fra Forsvarets utenlandsstyrker er basert på bruk av FFIs identifikasjonslaboratorium, som tilfredsstiller NATO-krav til utvetydig identifikasjon.

FFI har utviklet materiell og prosedyrer for prøvetaking og forsendelse av feltprøver til laboratorium for utvetydig å kunne bevise bruk av kjemiske stridsmidler. I alt åtte slike prøvetakingssatser er anskaffet og fordelt til FMO.

Varslingsrutiner

Norge har i begrenset omfang anskaffet og tatt i bruk et databasert analyse- og varslingssystem. Systemet er foreløpig ikke integrert operativt i FMOs datanettverk.

Ved eventuell bruk av CBRN-våpen mot Norge og nasjonale interesser, aktiveres og bemannes CBRN-varslings- og rapporteringsorganisasjonen i alle ledd. Norge har ratifisert og implementert forskjellige NATO-standarder som er gjeldende vedrørende merking av CBRN-forurensninger, audiovisuelle alarm-signaler for øyeblikkelig varsling av angreps- og forurensningsfare, samt rapportering av CBRN-angrep, forutsigelse av fareområde og varsling.

FOHK og LDKN har utarbeidet direktiver for varslings- og rapporteringstjenesten i henhold til gjeldende NATO-standarder. I tillegg bygger de respektive avdelingene stående ordre for CBRN-vern på disse direktivene.

Skadebøtende tiltak

De gjeldende retningslinjer for beredskapsgrader i CBRN-vern i Forsvaret baseres på fortløpende trusselvurderinger med en beskrivelse av de aktuelle vernetiltak for personellet og avdelingen. Retningslinjene er i overensstemmelse med NATO-krav, og blir revidert i samsvar med dette.

Forsvaret skal støtte sivile myndigheter ved CBRN-hendelser så effektivt som mulig, med den personell- og materiellberedskap som Forsvaret til enhver tid har. Denne støtten skal være i henhold til gjeldende prinsipper og regelverk for Forsvarets støtte til og samarbeid med sivile myndigheter, herunder blant annet Instruks for Forsvarets bistand til politiet (Kgl. res. 28. februar 2003) og retningslinjer for Forsvarets støtte til det sivile samfunn ved atomulykker (Forsvarets overkommando 1. august 2003). Retningslinjene er utarbeidet på bakgrunn av kongelig resolusjon av 26. juli 1998 om den sentrale og regionale organisering av atomberedskapen, som ble oppdatert 17. februar 2006. Retningslinjene gjelder spesielt ved atomulykker, men Forsvarets støtte vil i prinsippet være innrettet tilsvarende ved bruk av CBRN-våpen. Forsvarsdepartementet er representert i Kriseutvalget for atomberedskap og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er faglig rådgiver for Kriseutvalget for atomberedskap. FST har i tillegg utarbeidet retningslinjer for beskyttelse av personell mot ioniserende stråling ved oppdrag i fredstid.

Det er også aktuelt for sivile myndigheter å støtte Forsvaret ved en CBRN-hendelse. Dette kan skje som pliktmessig støtte i alvorlige situasjoner der beredskapslovene tas i bruk. I fredstid vil det likevel være mest hensiktsmessig at dette skjer i form av avtaler om støtte og samarbeid, og gjennom kommersielle ordninger.

Forsvarets retningslinjer for verifisering av bruk av kjemiske og biologiske stridsmidler er det overordnede planverk med hensyn til innhenting av feltprøver og laboratoriemessige analyser, for å få bekreftet eventuell bruk av kjemiske eller biologiske stridsmidler. Foreligger det mistanke om bruk av BW-relaterte (biologiske) agens, må det dessuten alltid i tillegg foretaes en bredere medisinsk etterretning, sammen med FML, stedlige helsemyndigheter, og naturlig smitteforekomst. Retningslinjene for verifisering av bruk av

kjemiske og biologiske stridsmidler er revidert i 2000, og er utarbeidet i henhold til NATOs bestemmelser på dette feltet.

For kjemisk forurensning er det startet anskaffelse av kollektiv beskyttelse for sanitetshjelpelass og kirurgisk enhet, med overtrykkssystem for å kunne behandle pasienter i et rent og sikkert miljø. Den enkelte soldat er i tillegg utrustet med autoinjektorer for selvbehandling i forbindelse med nervegassforgiftning. Videre er soldatene utrustet med profylakse-medikament (pyridostigmin) mot nervegass, som brukes på spesiell ordre.

Innsatsressurser

Forsvarets beredskap mot masseødeleggelsesvåpen er dimensjonert ut fra militærfaglige behov og behovet for å beskytte eget personell i sikkerhetspolitiske kriser og krig, og omfatter generelt følgende:

- alle Forsvarets avdelinger, fra kompani tilsvarende og større, har instrumenter for å kunne detektere og bestemme intensitet i forbindelse med radioaktivt nedfall etter bruk av atomvåpen,
- materiell for elektronisk overvåking av doser fra ioniserende stråling, personlig dosemåler, er anskaffet og fordelt,
- i begrenset omfang er det anskaffet og tatt i bruk et databasert analyse- og varslingsystem. Systemet er foreløpig ikke integrert operativt i FMOs datanettverk,
- avdelinger på kompani, tilsvarende og høyere, er utrustet for å kunne merke C-, B- eller N-forurensede områder i henhold til gjeldende NATO-standard,
- avdelinger på kompani, tilsvarende og høyere, er utrustet for å kunne detektere kjemiske forurensninger i damp- og væskeform,
- spesielt materiell for prøvetaking og forsendelse av feltprøver i forbindelse med verifisering ved bruk av kjemiske stridsmidler, er anskaffet og fordelt,
- den enkelte soldat er utrustet for å kunne rense seg selv og eget utstyr etter kjemisk og radiologisk forurensning,
- opprensning (dekontaminering) etter smittespredning omfattes av feltmessig hygiene, ansvarliggjort av veterinær- og sanitetspersonell,
- Luftforsvaret, Hæren og Heimevernet er oppsatt med egne CBRN-vern avdelinger for R- og C-dekontaminering av materiell og personell,
- Luftforsvaret har fly-/helikopterbåret utstyr for måling av radioaktivstråling,
- CBRN-vern gruppen i Hærens hurtige reaksjonsstyrke (HRS) er oppsatt med to pansrede CBRN søke- og påvisningspanservogner med moderne utstyr for deteksjon, prøvetaking, feltidentifikasjon, monitorering og merking av CBRN stridsmidler inkludert giftige industrikjemikalier,
- FFIs analyselaboratorium for identifikasjon av kjemiske stridsmidler. Laboratoriet blir oppgradert i 2007,
- i henhold til samarbeidsavtale mellom Forsvarets sanitet og Ullevål Universitetssykehus vil militært personell, som man mistenker har blitt utsatt for radiologisk stråling eller kjemiske stridsmidler, bli henvist til Ullevål Universitetssykehus for diagnose og behandling.

4.6 Helse- og omsorgsdepartementet

Ansvar

Formålet med sektorens beredskap er å bidra til at befolkningen kan tilbys nødvendig helsehjelp og sosiale tjenester ved kriser, katastrofer og krig. Krav til beredskap følger av lov om helsemessig og sosial beredskap og annen helse- og sosiallovgivning, blant annet smittevernloven, strålevernloven og matloven. Lov om helsemessig og sosial beredskap pålegger kommuner, fylkeskommuner, regionale helseforetak og

staten å ha beredskapsplan. I tillegg har sykehus, vannverk og næringsmiddelkontrollen selvstendig plikt. Tiltak følges opp i tråd med ansvar, nærhet og likhetsprinsippet. For å få helhet og sammenheng i tjenestene skal hvert ledd koordinere egne forberedelser med samarbeidende ledd.

Generelt

Helse- og sosialsektoren er i stor grad en stående beredskapsorganisasjon. Sykehus og akuttmedisinske tjenester utenfor sykehus utgjør hovedbasis i helsetjenestens daglige akuttberedskap. Ved ulykker og katastrofer involveres helsetjenesten på stedet i krisehåndteringen gjennom utrykning fra nødetatene (politi, brann og helse). Utbrudd av smittsomme sykdommer håndteres som del av den alminnelige smittevernberedskapen. Utbrudd av en biologisk hendelse/en smittsom sykdom oppdages normalt ved at de syke oppsøker kommunale legevakter og fastleger. Når en krise krever flere ressurser enn de som er tilgjengelige lokalt, mobiliseres ressurser ved anmodning om bistand fra andre kommuner og helseforetak og overordnet nivå. Krisens art og omfang avgjør behov for å aktivere krisehåndteringsapparatet på sentralt myndighetsnivå. Sosial- og helsedirektoratet v/Giftinformasjonen, lokalisert til Ullevål universitetssykehus (UUS), gir råd til helsepersonell om diagnose og behandling av akutte forgiftninger på C-området, og har oversikt over hvilke motgifter som bør benyttes (antidotlisten). Direktoratet har også, gjennom Giftinformasjonen, døgnåpen rådgivningstelefon for publikum, helsepersonell, nødetater og andre når det gjelder risikovurdering av akutte forgiftninger.

Oversikt over sivile helsemyndigheter og deres ansvar for CBRN-beredskap:

- Helse- og omsorgsdepartementet har overordnet strategisk ansvar for sektoren og for samordning av tiltak og informasjon i forhold til andre departementer. Departementet møter fast i Regjeringens kriseråd og kan ved store helserelaterte krisesituasjoner bli tillagt oppgaven som lederdepartement i krisehåndteringen,
- Sosial- og helsedirektoratet (CBRN, skal i all beredskapsvirksomhet overfor helse- og sosialtjenesten og forvaltningen bidra til helhet, samhandling og sammenheng – både i beredskapsplanlegging og i en krisesituasjon),
- Statens strålevern (RN, ansvar for tverrsektoriell koordinering av atomberedskapen og leder Kriseutvalget for atomberedskap),
- Nasjonalt folkehelseinstitutt (B, statens smittevernsinstitutt og nasjonal faginstans for smittevernberedskap med blant annet ansvar for overvåking av smittsomme sykdommer, smitteoppsporing, vaksineberedskap, rådgivning, informasjon og veiledning). Innenfor kjemikalieberedskap har Nasjonalt folkehelseinstitutt kompetanse innenfor overvåkning, kriseforberedelser og håndtering av akutt hendelse,
- Statens helsetilsyn (CBRN, fører tilsyn med at tjenestene følger lovpålagte krav),
- Statens legemiddelverk (B, godkjenne legemidler, tilsyn med legemiddelnæringen),
- Mattilsynet (CBRN, tilsyn med beredskapsplaner - for mattrygghet og drikkevann),
- Fylkesmannen (CBRN, regionalt koordineringsansvar for samfunnsikkerhet, beredskap og regional atomberedskap),
- regionale helseforetak/helseforetak (CBRN, fullt utføreransvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av spesialisthelsetjenesten). Ullevål Universitetssykehus HF har landsfunksjon i behandling av CBRN-skader,
- kommunene (CBRN, ansvar for primærhelse- og sosialtjenester),
- regionale og lokale laboratorier (ansvar for B-diagnostikk med hensyn til syke mennesker, samt oppsporing av smitte (epidemiologi)).

Atomberedskap

Atomberedskapskapen har grunnlag i Lov nr. 36 av 12. mai 2000 om strålevern og bruk av stråling. Atomberedskapskapen er bygget opp rundt Kriseutvalget for atomberedskap og dets rådgivere (jf. kongelig resolusjon av 17. februar 2006 Atomberedskap – sentral og regional organisering):

- Kriseutvalget er opprettet for å stille ekspertise til rådighet for å håndtere alle typer hendelser som kan innebære ioniserende stråling, eller spredning av radioaktivitet,
- Kriseutvalget har ansvar for å utvikle den løpende atomberedskapskapen,
- beredskapsapparatet - sentralt, regionalt og lokalt er operativt med kort varslingstid,
- i en akutfase av en hendelse som kan innebære ioniserende stråling eller spredning av radioaktivitet, skal Kriseutvalget beslutte iverksetting av tiltak,
- i senfasen av en hendelse har Kriseutvalget rollen som rådgiver for myndighetene. Målet med innsatsen er å beskytte liv, helse, miljø og viktige samfunnsinteresser,
- Kriseutvalget vil i en akutfase være ansvarlig for koordinert informasjonsformidling til sentrale myndigheter og samarbeidspartnere i inn- og utland, det krisehåndterende apparatet i fylkene, media og allmennheten. Kriseutvalget bestemmer i akutt fase innholdet i den informasjonen som gis.

Kriseutvalget består av følgende myndigheter:

- Statens strålevern (leder, samt et medlem og sekretariat),
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap,
- Forsvarsdepartementet,
- Politidirektoratet,
- Sosial- og helsedirektoratet,
- Mattilsynet.

Kriseutvalgets rådgivere:

- Bioforsk,
- Direktoratet for naturforvaltning,
- Fiskeridirektoratet,
- Forsvarets forskningsinstitutt,
- Havforskningsinstituttet,
- Institutt for energiteknikk,
- Meteorologisk institutt,
- Nasjonalt folkehelseinstitutt,
- Norges geologiske undersøkelse,
- Norsk polarinstitutt,
- Ullevål universitetssykehus HF,
- Universitetet for miljø- og biovitenskap,
- Veterinærinstituttet.

Direktøren for Strålevernet leder Kriseutvalget for atomberedskap. Statens strålevern er utvalgets sekretariat. Kriseutvalget kan innkalle informasjonsmedarbeidere fra enkelte av virksomhetene som deltar i Kriseutvalget og dets rådgivere for å styrke sekretariatets informasjonsenhet. Det legges opp til å utvide samarbeidet mellom ulike etater og direktorater som har oppgaver innenfor krisehåndtering og informasjonsberedskap, med sikte på å samordne og koordinere informasjonsarbeidet innenfor ulike beredskapsarbeider, jf. kgl.res. av 17. februar 2006 om «Atomberedskap – sentral og regional organisering».

I dette kapitlet beskrives Kriseutvalgets generelle ansvar, samt helsetjenestens ansvar ved hendelser som kan innebære ioniserende stråling eller spredning av radioaktivitet. De øvrige sektorene er omtalt under punktene om de øvrige departementenes ansvar.

Forebygging

Forebygging ivaretas i tråd med etablerte planer og prosedyrer, jf. kgl. res. av 17. februar 2006
Atomberedskap – sentral og regional organisering.

Deteksjon

- Statens strålevern har ansvar for et landsdekkende målenettverk, av stasjoner for deteksjon av radioaktiv forurensing i luft,
- Statens strålevern, Norges geologiske undersøkelser (NGU) og Forsvaret har kompetanse og utstyr for kartlegging og søk etter kilder fra bil, helikopter og fly,
- Sivilforsvaret, Forsvaret og Strålevernet har kompetanse og utstyr for måling fra fotpatruljer,
- maritime overvåkningsfly (Orion) er utrustet til å påvise radioaktive kilder, som for eksempel en brennende atomubåt hvor røyken kan være radioaktiv,
- Mattilsynet har måleutstyr som kan detektere radioaktivt forurenset mat og drikkevann, samt radioaktivitet i levende dyr,
- Statens strålevern har sammen med Forsvaret kjøpt inn og fordelt en utstyrssats inneholdende blant annet måleinstrument og veiledingsmaterieil for bruk ved behandling av pasienter som har vært utsatt for strålingsulykker eller radioaktiv forurensing. Utstyret er fordelt til ca. 50 norske sykehus med akuttfunksjon.

Varsling

- det er etablert operative rutiner for varsling av atomberedskapsapparatet – som testes jevnlig ved øvelser og reelle hendelser,
- Strålevernet har døgnberedskap og er kontaktpunkt for nasjonal og internasjonal varsling (jf. IAEA-konvensjonen og bilaterale avtaler om tidlig varsling),
- Kriseutvalget har et operativt og aktivt nettverk internasjonalt som innebærer at varsling og informasjon både gis og mottas ved hendelser som kan innebære ioniserende stråling eller spredning av radioaktivitet,
- nødmeldesystemet kan brukes til varsling og rådgivning av helsepersonell.

Forebyggende og skadebøtende tiltak

Kriseutvalget for atomberedskap har etter kgl. res. av 17. februar 2006 følgende fullmakter under akuttfasen av en hendelse som kan innebære ioniserende stråling eller spredning av radioaktivitet:

- pålegge sikring av områder som er sterkt forurenset. Tiltaket innebærer begrensning av tilgang og trafikkrestriksjoner, sikring og fjerning av radioaktive fragmenter (Kriseutvalget, fylkesmann, politi, kommune ev. forsvar og sivilforsvar),
- pålegge akutt evakuering av små lokalsamfunn i tilfeller hvor utslippskilden utgjør en direkte trussel mot liv og helse lokalt. Dette kan være en lokal reaktor, havarert fartøy med reaktor, eller fragmenter fra satellitt (Kriseutvalget, fylkesmann, politi, kommune, ev. forsvar, og sivilforsvar),
- pålegge kortsiktige tiltak i produksjon av næringsmidler. Eksempler på slike tiltak er å holde husdyr inne, samt å utsette innhøsting (Kriseutvalget, Mattilsynet, landbruksmyndighetene, fylkesmann),

- pålegge/gi råd om rensing av personer som er forurenset av radioaktivt nedfall (Kriseutvalget, fylkesmannen, politi/redningstjenestens innsatsmannskaper, som blant annet brannvesen, Sivilforsvaret, Forsvaret og helsetjenesten),
- gi råd om innendørs opphold for publikum (Kriseutvalget, fylkesmannen, politi, kommunene og Sivilforsvaret),
- gi råd om opphold i tilfluktsrom (som for evakuering),
- gi råd om bruk av jod-tabletter (Kriseutvalget, Sosial- og helsedirektoratet, helsetjenesten, fylkesmannen ved fylkeslegen og Sivilforsvaret),
- gi kostholdsråd, råd om å avstå fra konsum av visse kontaminerte næringsmidler (Kriseutvalget, Mattilsynet og landbruksmyndighetene, samt fylkesmannen),
- gi råd om andre dosereduserende tiltak (Kriseutvalget og fylkesmannen).

Generelt gjelder det at tiltak iverksettes ved:

- beslutning i Kriseutvalget,
- iverksetting i fagkanal,
- informasjon til fylkesmennene.

Det er politiet og brannvesenets ansvar å sikre et skadested, før ambulanspersonell beveger seg inn i et skadestedsområde. Når skadestedet er forurenset må brannvesenet, med eventuell støtte fra Sivilforsvaret, ivareta rensing av forurensete personer og bringe dem ut av det forurensete området, slik at de kan tas inn i ambulanse (uten å forurense hele ambulansen) og fraktes til legevakt eller sykehus for medisinsk behandling.

Helsetjenestens akuttoppdrag ved en atomulykke er, som ved andre større ulykker og katastrofer, å ta seg av de skadede, transportere dem til sykehus, stille riktig diagnose og iverksette behandling.

- spesialisthelsetjenesten har strålemedisinsk kompetanse som vil danne et viktig grunnlag for helsetjenestens håndtering av denne type hendelse,
- Ullevål Universitetssykehus HF (UUS) har landsfunksjon for behandling av CBRN-skader. Landsfunksjonen bygger på eksisterende kliniske fagmiljøer ved UUS. Landsfunksjonen omfatter pasientbehandling, system for å tilby assistanse til andre sykehus og til helsetjenesten for øvrig, forskning, fagutvikling, undervisning, veiledning, rådgivning og informasjon om behandling av pasienter med CBRN -skader,
- 16 dekontamineringsenheter samt 672 vernedrakter for å beskytte innsatspersonell er fordelt til utvalgte sykehus. Utstyret er anskaffet for at en skal få rensset personene fullstendig før de tas inn til behandling på sykehus,
- Strålevernet har kompetanse i dosimetri – også nordisk samarbeid.

Innsatsressurser

Utover ressursene som er nevnt under hvert av punktene over kan det nevnes at:

- Statens strålevern, Norges geologiske undersøkelser (NGU) og Forsvaret har kompetanse og utstyr for kartlegging og søk etter kilder fra bil, helikopter og fly,
- Institutt for energiteknikk, Havforskningsinstituttet, Universitetet for miljø- og biovitenskap og Strålevernet har gammaspektroskop og kan utføre analyser/prøver,
- Statens strålevern har et mobilt laboratorium.

Beredskap mot biologiske midler

Forebygging

Biologiske hendelser håndteres som del av den alminnelige smittevernberedskapen. De planene og systemene som er bygd opp for å kontrollere smittsomme sykdommer til daglig har stor betydning i beredskap mot smitteutbrudd, enten disse er naturlige eller resultat av bruk av biologiske midler:

- HOD fastsetter Nasjonal beredskapsplan mot kopper i løpet av 2007,
- regionale helseforetak har beredskapsplaner i henhold til smittevernloven,
- de aller fleste/nesten alle kommuner har beredskapsplaner i henhold til smittevernloven,
- helseforetakene (sykehusene) skal ha planer for masseskadesituasjoner,
- Norge har et nasjonalt vaksinasjonsprogram med høy dekningsgrad. Nasjonalt folkehelseinstitutt har ansvar for vaksineforsyningen og -rådgivningen til helsepersonell og befolkningen, mens kommunehelsetjenesten har ansvar for selve vaksineringsen og rådgivningen i forbindelse med denne.

Som et nasjonalt tiltak for å begrense tilgjengeligheten av farlige smittestoffer, er importen av slike stoffer regulert i «Forskrift av 1996 om innførsel, transport og annen håndtering av materiale som er smittefarlig for mennesker». Forskriften forbyr å importere smittefarlig materiale. Dispensasjon kan gis av Sosial- og helsedirektoratet, jf. § 6 andre ledd i forskriften.

Internasjonalt står Konvensjonen av 1972 om biologiske våpen sentralt.

Smittevernloven tar høyde for ulykker og terroraksjoner med biologiske midler. Loven har en rekke bestemmelser som gir myndighetene fullmakt til å gjennomføre smittevernstiltak når det oppstår en alvorlig krisesituasjon av epidemisk karakter.

Deteksjon og varsling

Et anslag med biologiske stridsmidler oppdages normalt ved at de syke oppsøker kommunale legevakter og fastleger. En viktig del av beredskapen er å oppdage og etterforske sykdomsutbrudd, noe som krever årvåkenhet hos legene⁴, god laboratoriestøtte og et velfungerende meldingssystem.

Alle disse forholdene er til stede i Norge ved at vi har:

- høy legedekning i nesten alle landets kommuner,
- et desentralisert laboratorienettverk – regionale og lokale laboratorier,
- høyt kvalifiserte leger og gode tekniske undersøkelsesmuligheter ved sykehusene.

Overvåkingen av smittsomme sykdommer baseres på at legene oppdager tilfeller av smittsomme sykdommer tidlig, og at informasjonen går videre i et av følgende systemer:

- Fra 1. juli 2003 gjelder «Forskrift om innsamling og behandling av helseopplysninger i Meldingssystem for smittsomme sykdommer og i Tuberkuloseregisteret og om varsling om smittsomme sykdommer» (MSIS- og Tuberkuloseforskriften). Etter denne forskrift skal leger melde alle tilfeller av smittsomme sykdommer som Helse- og omsorgsdepartementet har bestemt skal være meldepliktige. Melding skal skje til MSIS ved Nasjonalt folkehelseinstitutt (FHI) med kopi til kommunelegen i pasientens bostedskommune og oppholdskommune. Sykdom forårsaket av de aktuelle B-våpen er meldingspliktige. I tillegg til meldingsplikten foreligger for visse spesielt viktige/alvorlige enkeltsykdommer også vars-

⁴ Følgende forhold kan være tegn på at et utbrudd skyldes biologiske stridsmidler:

- Sykdommen eller smittestoffet er uvanlig på stedet,
- Smittestoffet har uvanlige karakteristika, f. eks. resistens- og genetisk mønster,
- Ett smittestoff gir et uvanlig sykdomsbilde, f. eks. høyere skelighet eller dødelighet,
- Tilfellene fordeler seg uvanlig over tid, sted og person, for eksempel bare personer som har oppholdt seg utendørs.

lingsplikt for å sikre at smitteverntiltak iverksettes raskest mulig. Lege, sykepleier, jordmor og/eller helsesøster som mistenker eller påviser slik sykdom skal straks varsle dette til kommunelegen, som skal varsle videre til fylkesmannen og FHI. Mattilsynet har varslingsplikt til helsemyndighetene ved sykdom som smitter gjennom mat og drikke, eller ved visse sykdommer som smitter mellom dyr og mennesker. FHI varsler videre til Sosial- og helsedirektoratet. Det foreligger også varslingsplikt for leger ved visse utbrudd av smittsom sykdom, og det er i § 3-5 gitt egen varslingsplikt dersom de mistenker eller påviser tilfeller av smittsom sykdom som kan være forårsaket av overlagt spredning av smittestoffer. Det skal varsles til kommunelegen, fylkesmannen og FHI. FHI skal varsle Sosial- og helsedirektoratet. FHI varsler visse sykdomstilfeller og utbrudd til EUs og WHOs varslingsystemer,

- lokale og regionale laboratorier sender viktige bakteriestammer til FHIs nasjonale referanselaboratorium for nærmere analyse, slik at tilfeller kan ses i sammenheng,
- FHIs Nasjonale mikrobiologiske beredskapslaboratorium skal sikre en nasjonal laboratorieberedskap for håndtering / analyser av høyrisikomikrober (P3 fasiliteter), og er nasjonalt referanselaboratorium på dette området. Laboratoriet vil bistå mikrobiologiske sykehuslaboratorier som har primæransvar for pasientprøver,
- FHIs ansvar for Nasjonalt mikrobiologisk laboratorium omfatter også ansvar for å koordinere den nasjonale medisinsk-mikrobiologiske beredskapen. FHI leder og har sekretariatsfunksjon for Nasjonal medisinsk-mikrobiologisk beredskapskomite, som er etablert i 2006 for å bistå folkehelseinstituttet i dette arbeidet,
- FHI har en avtale med P4 laboratoriet ved Smittskyddsinstituttet i Stocholm om å få utført analyser som krever høyeste sikkerhetsnivå (f. eks. koppevirus),
- FHI har en feltepidemiologisk gruppe som gir bistand til kommuner og sykehus ved etterforskning av utbrudd av smittsomme sykdommer uansett om de skyldes uhell, overlagt spredning eller har naturlig årsak. Gruppen reiser om nødvendig ut til kommunen, og kan også gi assistanse utenlands i WHO-opdrag,
- FHI gir ukentlig tilbakemelding til helsetjenesten med oversikter og anbefalinger av tiltak. FHI har sendt melding til alle landets leger med anmodning om å være oppmerksomme på ukjente og uvanlige sykdomstegn og symptomer. FHI bruker i stor grad internett for å gjøre nødvendig informasjon raskt offentlig tilgjengelig,
- utover MSIS vil varsling av ulykker knyttet til biologiske hendelser foregå gjennom helsetjenestens normale varslings- og kommunikasjonssystem.

Næringsmidler herunder drikkevann

En aktuell måte å spre smitte på er gjennom mat og drikkevann:

- vannverk og næringsmiddelkontrollen skal ha beredskapsplaner etter lov om helsemessig og sosial beredskap og matloven,
- Mattilsynet fører tilsyn med beredskapsplaner knyttet til mattrygghet og drikkevann, etter lov om helsemessig og sosialberedskap og matloven,
- i forhold til matloven, har Mattilsynet tilsyns- og beredskapsoppgaver på vegne av de tre departementene som har faglig ansvar etter loven. Ansvaret er fordelt mellom Fiskeri- og kystdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Når det gjelder folkehelsen, er Mattilsynets oppgaver knyttet til sykdommer som smitter gjennom mat og drikkevann, og til sykdommer som smitter mellom dyr og mennesker (zoonoser). Mattilsynet har tilsvarende oppgaver knyttet til sykdommer hos landdyr (LMD) og sykdommer hos fisk og vannlevende dyr (FKD). Mattilsynet har varslingsplikt til helsemyndighetene ved sykdom som smitter gjennom mat og drikkevann, eller ved visse sykdommer som smitter mellom dyr og mennesker. Mattilsynet har inngått avtaler om analyser av mat og vann med private og offentlige laboratorier, og avtaler om faglige støttefunksjoner med ulike kunnskapsinstitusjoner.

Skadeforebyggende og skadebøtende tiltak

Med skadebøtende tiltak menes tiltak som iverksettes etter at angrepet har skjedd, og som skal redusere omfanget av skadene. Effektiviteten av tiltakene er avhengig av at angrepet oppdages tidlig, jf. punktet om deteksjon.

Nasjonalt folkehelseinstituttets kompetanse og ressurser er særlig knyttet til:

- for noen sykdommer aktiv immunisering (vaksinasjon), passiv immunisering (immunglobuliner) eller kjemoproylakse (antibiotika) til dem som er eksponert for angrepet, men ennå ikke er blitt syke i et forsøk på å stoppe sykdommen i inkubasjonsfasen,
- rådgivning om smittevernaspekter ved angrepet: Må pasientene isoleres? Er det farlig å bevege seg i området? Rådgivning til andre myndigheter, for eksempel politiet med tanke på håndteringsråd (for eksempel hvordan håndterer man «brev med hvitt pulver»),
- rådgivning om behandling av syke pasienter. Her vil sykehusenes infeksjonsavdelinger som regel ha større kompetanse,
- informasjon til befolkningen.

Ullevål Universitetssykehus HF (UUS) har landsfunksjon for behandling av CBRN-skader. Landsfunksjonen omfatter pasientbehandling, system for å tilby assistanse til andre sykehus og til helsetjenesten for øvrig, forskning, fagutvikling, undervisning, veiledning, rådgivning og informasjon om behandling av pasienter med CBRN-skader.

Innsatsressurser

Innsatsressursene er omtalt som del av punktene over om forebygging, deteksjon og varsling, samt skadeforebyggende og skadebøtende tiltak.

Beredskap mot kjemiske hendelser

Deteksjon

Det er politiet og brannvesenets ansvar å sikre et skadested, før ambulanspersonell beveger seg inn i et skadestedsområde.

FHI har kompetanse og kapasitet for raskt å identifisere nedbrytningsprodukter av kjemiske stridsmidler i drikkevann. Ved akutt hendelse med kjemikalier vil FHI ha en rolle vedrørende avklaring av eksponeringsgrad og risikovurderinger, og vil samarbeide med Giftinformasjonen og landsfunksjonen for behandling av CBRN-skader ved UUS HF.

Når det gjelder matloven, har Mattilsynet tilsyns- og beredskapsoppgaver på vegne av de tre departementene som har faglig ansvar etter loven. Ansvarer er fordelt mellom Fiskeri- og kystdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Mattilsynet har inngått avtaler om analyser av mat og vann med private og offentlige laboratorier, og avtaler om faglige støttefunksjoner med ulike kunnskapsinstitusjoner.

Varsling

Nødmeldesystemet kan brukes til varsling og rådgivning av helsepersonell.

Forebyggende og skadebøtende tiltak

Helsetjenestens akutt oppgaver er som ved andre ulykker og katastrofer å ta seg av de skadede, transportere dem til sykehus, stille riktig diagnose og iverksette behandling.

Når skadestedet er forurenset må brannvesenet med eventuell støtte fra Sivilforsvaret ivareta rensing av forurensete personer, og bringe dem ut av det forurensete området slik at de kan tas inn i ambulanse (uten å forurense hele ambulansen) og fraktes til legevakt eller sykehus for medisinsk behandling.

For at sykehus skal kunne motta personer som kommer seg til sykehus på egenhånd, er 16 dekontamineringsenheter samt 672 vernedrakter for å beskytte innsatspersonell fordelt til sykehus som skal kunne behandle slike pasienter. Utstyret er anskaffet for at en skal få rensed personene fullstendig før de tas inn til behandling på sykehus.

Innsatsressurser

Sosial- og helsedirektoratet ved Giftinformasjonen er et rådgivnings- og kompetanseorgan ved akutte forgiftninger med kjemiske stoff. Dette omfatter drift av døgnåpen rådgivningstelefon for publikum og helsepersonell, publisering av skriftlig informasjon, blant annet nasjonale råd for diagnose og behandling av akutte forgiftninger med kjemiske stoff, samt lager og bruk av motgifter (antidoter).

Innsatsressursene for øvrig er omtalt som del av punktene over om forebygging, deteksjon og varsling, samt skadeforebyggende og skadebøtende tiltak.

4.7 Justis- og politidepartementet

Ansvarsområde

Justis- og politidepartementets hovedmål er å sørge for at grunnleggende garantier om rettssikkerhet blir opprettholdt og utviklet. Et overordnet mål er å sikre samfunnets og enkeltmenneskets trygghet. Departementet leder Politiets sikkerhetstjeneste (PST), politiet (gjennom Politidirektoratet) og Sivilforsvaret (gjennom Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap). I tillegg er Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap sentral fagmyndighet blant annet innen brann- og eksplosjonsvern, og for de kommunale brannvesen. Ansvaret for redningstjenesten er også tillagt Justis- og politidepartementet.

I en situasjon hvor masseødeleggelsesmidler er brukt vil politiet, brannvesenet og Sivilforsvaret være sentrale i den praktiske håndteringen av krisen. En situasjon som innebærer et anslag med masseødeleggelsesmidler, endrer ikke de ordinært gjeldende prinsipper for utøvelse av redningstjeneste i Norge. Et anslag med masseødeleggelsesmidler vil således måtte håndteres av aktørene innen redningstjenesten og Krisevalget for atomberedskap etter innarbeidede metoder og prinsipper. Industrivernets ressurser kan også være av betydning.

Redningstjenesten

Redningstjenesten er organisert i Norge på bakgrunn av kgl.res. av 4. juli 1980, og omfatter den virksomhet som utøves i forbindelse med øyeblikkelig innsats for å redde mennesker fra død eller skade som følge av akutte ulykkes- eller faresituasjoner, og som ikke er særskilt regulert i egen lov eller forskrift. Politimestrene har overordnet ansvar for redningstjenesten i eget distrikt, og er i den sammenheng underlagt hovedredningssentralene (HRS) i Norge.

Det finnes to hovedredningssentraler. Disse håndterer sjø- og luftredning, og i en del tilfeller også landredning. Håndteringen av de aller fleste aksjonene forestås av fast ansatte redningsledere i turnus. Større redningsaksjoner koordineres imidlertid av en redningsledelse bestående av representanter for Sjøforsvaret, Luftforsvaret, helsetjenesten, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Telenor og lufttrafikk-tjenesten, samt politimesteren i henholdsvis Stavanger eller Bodø, som er formann i tråd med prinsippet "primus inter pares" (først blant likemenn).

På samme måte som HRS er det organisert lokale redningssentraler (LRS) på politidistriktsnivå med representanter for aktuelle myndigheter, og med politiet som formann for å håndtere landredning. I praksis er

det bare ved større landredningsaksjoner at redningsledelsen blir innkalt og leder aksjonen. Dermed blir de fleste landredningsaksjoner «de facto» ledet av politiet.

Innsatsressurser

Redningstjenesten er et konsept, mer enn en organisasjon, og besitter ingen ressurser som sådan. Redningstjenestens grunnidé er at alle landets ressurser – statlige, fylkeskommunale, kommunale, private og frivillige – som er egnet for akuttinnsats for å redde liv, skal registreres, organiseres, trenes og koordineres for innsats i den offentlig koordinerte redningstjeneste.⁵

Politiets sikkerhetstjeneste (PST)

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har til oppgave å forebygge og etterforske spredning av masseødeleggende våpen, /-midler, og av utstyr, materiale og teknologi for produksjon eller bruk av slike våpen. PST er direkte underlagt Justis- og politidepartementet (JD).

Politiet

Politiet ledes av Politidirektoratet, som har ansvaret for faglig ledelse, styring og utvikling av norsk politi. I ekstraordinære tilfeller etablerer politidirektøren stab i direktoratet. Staben har kommando- og instruksjonsmyndighet over politi- og lensmannsetaten og skal for øvrig samordne og koordinere politiinnsatsen. Et viktig prinsipp er at en krise i fred skal håndteres på lavest mulig nivå.

Politimesteren har et overordnet ansvar for all polititjeneste i eget distrikt. I medhold av politilovens § 27 skal politimestrene i ulykkes- og katastrofesituasjoner iverksette tiltak som er nødvendige for å avgrense fare og for å begrense skade.

Politimestrene har overordnet ansvar for redningstjenesten i eget distrikt, og er i den sammenheng underlagt hovedredningssentralene (HRS) i Norge. Politidistriktene har utarbeidet egne redningsplaner på bakgrunn av blant annet direktiv for politiet om redningstjenesten.

Foruten redningsplaner er planverket Politiets atomberedskap etablert i alle politidistrikter, som tar utgangspunkt i oppgaver og tiltak, som utløses for politiet når Kriseutvalget for atomberedskap iverksetter tiltak i henhold til fullmakt.

Politidirektoratet er representert i Kriseutvalget for atomberedskap, og kravet om 2-timers tilgjengelighet er ivaretatt gjennom direktoratets jourordning.

Varslingsplaner og rutiner er utarbeidet for politi- og lensmannsetaten. Disse ajourføres både lokalt og sentralt sammen med øvrige planverk for politiet.

Politiet øves jevnlig gjennom fastsatt øvingsprogram. Det gjennomføres blant annet årlige redningsøvelser i alle politidistrikter. For øvrig deltar politiet i andre beredskapsøvelser med blant annet Forsvaret og andre etater. Gjennom denne virksomheten, samt kurs og annen opplæringsvirksomhet, vedlikeholdes den beredskapsmessige kompetanse i etaten.

Politiet har ikke egne planverk for håndtering av situasjoner knyttet til uhell/hendelser med biologiske og kjemiske stridsmidler. Politioppgaven vil i hovedsak være regulerende og koordinerende virksomhet, for å

5. Blant de mest sentrale ressursleverandørene til redningstjenesten kan nevnes: Politi- og lensmannsetaten, helsestjenesten/ambulansetjenesten, de kommunale/interkommunale brannvesen, Statens luftambulans, Sjøforsvaret/Kystvakten, Luftforsvaret, Hæren, Heimevernet, Siviltforsvaret, industrivernet, operatørselskaper offshore, Redningsselskapet, sivile helikopterselskaper, Norsk Grotteforbund, De Alpine Fjellredningsgruppene, Norsk Aeroklubbs flytjeneste, Norges Røde Kors Hjelpekorps, Norsk Folkehjelp Sanitet, Norske Redningshunder, Norsk Radio Relæ Liga.

kunne opptre på et skadested og blant annet utøve skadestedsledelse. For politiet er enkelte enheter tildelt verneutstyr mot B- og C-stridsmidler.

I forbindelse med trusselen om materiale med innhold av biologiske agens høsten 2001, utarbeidet Politidirektoratet for politiet, i samarbeid med Kriminalpolitisenralen og Nasjonalt folkehelseinstitutt, rutiner for håndtering av slikt materiale. Ved positive funn etterforskes sakene ved Politiets sikkerhetstjeneste i henhold til retningslinjer gitt av Riksadvokaten.

Det er ca. 11 000 stillinger i politi- og lensmannsetaten, hvor ca. 7 800 stillinger utfører politioperativ tjeneste.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) er faglig og administrativt underlagt Justis- og politidepartementet, og skal bistå departementet med den overordnede samordningen av samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet. DSBs arbeid retter seg i all hovedsak mot planlegging og beredskap i forhold til offentlig myndighetsutøvelse og ansvar, både på kommunalt, regionalt og sentralt nivå. DSB skal være pådriver og tilrettelegger for økt samfunnssikkerhet og beredskap gjennom metodeutvikling, faglig veiledning og rådgivning. DSB skal være rådgiver og stabsorgan ved eventuell nasjonal krisehåndtering etter anmodning fra Justis- og politidepartementet (eller andre departement) og i henhold til egne retningslinjer.

DSB er med i Kriseutvalget for atomberedskap, jf. kapittel 4.6.

De kommunale brannvesen

Forebygging

Det er etablert brann- og ulykkesberedskap i alle kommuner med døgkontinuerlig beredskap. Kommunale brannvesen har brann- og ulykkesberedskap i egen kommune. En del kommuner har gått sammen i interkommunale brannvesen, eller har annet samarbeid med andre kommuner eller organisasjoner, om å dekke alle oppgaver som brannvesenet forventes å bli satt ovenfor i en ordinær fredstidsinnsats.

Deteksjon

Som et resultat av den ressursallokering av CBRN-ressurser som fant sted høsten 2001, disponerer brannvesenet i ni større byer⁶ i Norge utstyr for deteksjon av kjemiske stridsmidler. Her finnes også deteksjonsutstyr for industrikjemikalier.

Innhenting og analysering av informasjon / beslutninger

Brannsjefen har fagansvar for brannvesenets innsats, i hans fravær har overordnet vakt ansvar, eventuelt utrykningsleder. Disse skal sørge for at innsats skjer i henhold til forhåndsplanlagte prosedyrer og de må innhente nødvendig informasjon i forhold til den innsats som er nødvendig. Brannvesenet har ingen funksjoner rettet mot innhenting og analysering av informasjon i forhold til masseødeleggelsesmidler, men har hjelpemidler for å styre innsats ved kjemikalieulykker.

Varslingsrutiner

Varsling og alarmering skjer gjennom brannvesenets ordinære varslingsrutiner. Alarmering av mannskapene skjer ved faste prosedyrer med personsøkerstjeneste fra (for tiden) 24 regionale alarmsentraler.

⁶ Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Drammen, Bodø, Tromsø, samt Romerike (Lillestrøm/Gardermoen).

Varsling skjer ved nødtelefon til alarmsentral-brann (110 eller annet nødnummer i henhold til samvirkeprinsippet).

Skadebøtende tiltak/respons

Med skadebøtende tiltak menes tiltak som skal bidra til at konsekvensene av et angrep/hendelse begrenses. De tiltak som foreligger i brannvesenene er beredskaps- og innsatsplaner rettet mot branner og ulykker i fredstid.

Alle Norges 431 kommuner har, eller er, knyttet til et brannvesen. I utgangspunktet skal brannvesenene være dimensjonert, organisert og utrustet på basis av den risiko som foreligger. Det er i tillegg satt minstekrav, blant annet at det skal være en innsatsstyrke på minimum 16 mannskaper samt ledelse. Det er videre satt krav til innsatstid på høyst 10 minutter (tiden fra brann/ulykke er varslet til mannskapene er klar til innsats på stedet) i forhold til sykehus/sykehjem, tettbebyggelser med stor spredningsfare og konsentrerte og omfattende næringsområder.

Minstekravene til organisering av brannvesenet er avhengig av størrelse på tettsted i kommunen. Vaktordningene varierer fra helkontinuerlig vakt som er kasernert på brannstasjon, døgnkontinuerlig dreierende vakt og mannskaper som innkalles uten fast å delta i vaktordning. Det er ca. 3500 brannfolk som arbeider heltid, og ca. 9000 som arbeider deltid. Alle brannmannskaper går med personsøker og kan innkalles ved behov utenfor vaktordninger. For deltidsmannskaper i distriktene ligger oppmøteandel regelmessig på 12-14 av 16 innkalte mannskaper, uavhengig av vaktordning.

Forskrift om organisering og dimensjonering av brannvesen fastsetter kompetansekrav til alt personell i brannvesenet. Det vesentligste av den kvalifiserende utdanningen forgår ved Norges brannskole. Utdanningsmodellen, som benyttes for utdanning av deltidsbrannkonstabel, er en desentralisert utdanning, som ble startet i 2001. Norges brannskole har det faglige og administrative ansvaret også for denne opplæringen, som imidlertid organiseres av brannsjefen i den enkelte kommune. En del personell har også annen opplæring, hovedsakelig fra Sivilforsvaret og Industrivernet.

Statens forurensningstilsyn (SFT) og DSB har i samarbeid etablert en landsdekkende beredskap mot akutt forurensning, hovedsakelig basert på kommunale brannvesen. Beredskapen er organisert i 34 regioner med et vertsbrannvesen. Beredskapen er blant annet basert på kartlegging av transport av farlig gods i regionen.

Alle regioner er utstyrt på basis av risikoen for akutt forurensning i regionen med blant annet kjemikalieverndrakter og måleutstyr for deteksjon av gass og andre utslipp. Det innebærer store variasjoner av hva slags utstyr som er tilgjengelig lokalt og regionalt. Tiltakskort ved uhell med farlig gods er tilgjengelig ved alle 110-sentralene, samt i mange brannvesen. Beredskapen er basert på eksisterende utrustning for brannvesenet.

Mer enn 500 brannfolk har gjennomført én ukes grunnkurs i kjemikalievern enten hos Norges brannskole eller i regi av SFT i Horten.

Innsatsressurser:

- brannvesenet er i beredskap døgnet rundt i alle landets kommuner,
- brannvesenets personellressurser består av ca. 3 500 heltidsmannskaper og 9 000 deltidsmannskaper,
- brannvesenet vil kunne være i innsats på meget kort varsel (under 10 minutter),
- brannvesenet disponerer håndholdte målere for kjemiske stridsmidler i de største byene i landet,
- landets brannvesen besitter ca. 700 gassverndrakter for bruk mot uhell som involverer farlige kjemikalier og gasser,
- de aller fleste av landets kommunale brannvesen har åndedrettsvern, i form av pressluftapparater, ment for innsats i røykfyllt atmosfære under branner,
- alle brannmannskaper er utstyrt med ordinær personlig vernebekledning for brannbekjempelse,

- det finnes ved ertsbrannvesenene utstyr for måling av eksplosjonsfare ved ulykker/utslipp som involverer eksplosjonsfarlige stoffer.

Sivilforsvaret

Oppgave/ansvar

Sivilforsvaret er Statens forsterkningsressurs, ledet av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. Den primære oppgaven har tradisjonelt vært, gjennom planlegging og iverksetting av tiltak, å forebygge og råde bot på skader som måtte oppstå i krigstid. Sivilforsvarsloven åpner imidlertid for at Sivilforsvarets også skal kunne bidra til å forebygge og råde bot på skader som ikke skyldes krigshandlinger, og dette aspektet er ytterligere styrket etter den kalde krigens slutt. St.meld. nr. 24 (1992-93) «Det fremtidige sivile beredskap», og en rekke senere meldinger, har vektlagt dette aspektet. Sivilforsvaret er i dag en sentral støtteressurs for alle tre nødetater. Nedenfor følger en oversikt over sivilforsvarsressurser som vil kunne stilles til disposisjon for et beredskap mot masseødeleggelsesmidler.

Forebyggende tiltak

Tilfluktsrom: Totalt antall plasser er 2,5 millioner (private og offentlige samlet), hvorav ca. 50 % er i tilfluktsrom med kollektiv beskyttelse mot masseødeleggelsesmidler (CBRN-beskyttelse). Siden 1998 er det gitt generelt fritak fra plikt om bygging av nye tilfluktsrom, samtidig som de eksisterende rom må opprettholdes og vedlikeholdes som tidligere.

Krigsutflyttings- og evakueringsplaner: Gjennom denne type planlegging, samt praktiske øvinger på disse, har sivilforsvarsdistriktene innsikt og erfaring med å flytte større grupper mennesker.

Utstyr: 106 000 vernemasker for sivilforsvarsstyrkene og 17 000 vernebager for barn. Dette verneutstyret er ment brukt til å ta seg ut av forurensede områder. Det er således ikke beregnet for lengre opphold i slike områder.

Deteksjon

Deteksjonsutstyr innen atomberedskapen: Sivilforsvaret disponerer 156 instrumenter av typen «Automess» for måling av radioaktivitet. I tillegg finnes det 16 «Automess» i organisasjonens dekontamineringsenheter. Apparatene som er i stand til å måle svært lave strålenivåer, kan måle alfa-, beta-, og gammastråling. Sivilforsvaret foretar i samarbeid med atomberedskapsorganisasjonen kvartalsvise målinger av bakgrunnsstråling en rekke steder i Norge. Videre vil Sivilforsvaret kunne utføre målinger som følge av atomulykker/-uhell. Målingen utføres av fast personell og radiacmålepatruljer.

Deteksjonsutstyr for kjemiske stridsmidler: Hver av Sivilforsvarets 16 mobile dekontamineringsenheter er oppsatt med håndholdt måler for kjemiske stridsmidler. Sivilforsvaret disponerer dessuten deteksjonspulver og pulver for påvisning av gass i væskeform, samt påvisningssett M256 for gass.

Varsling

Sivilforsvaret har i dag ca. 1 250 operative varslingsanlegg for varsling av sivilbefolkningen. Sivilbefolkningen vil ved en hendelse med masseødeleggelsesmidler kunne bli varslet gjennom signalet «Viktig melding - lytt på radio».

Skadebøtende tiltak

Tjenestepiktige befal og mannskaper: For bekjempelse av radiologiske og kjemiske masseødeleggelsesmidler kan Sivilforsvaret hente ressurser fra sin befals- og mannskapsstyrke på ca. 11-12 000 personer som

vil kunne utføre førstehjelp, sikringsoppdrag og andre sivilforsvarsrelaterte oppgaver. Fredsinnsatsgruppene (FIG) er de avdelinger som er de best trente, og som har den raskeste responstiden. Styrken utgjør ca. 2 500 personer. Til forsterkning og avløsning av disse har Sivilforsvaret innsatsgrupper (IG) med i alt ca. 6 700 befal og mannskaper.

Dekontamineringsenheter: Sivilforsvaret har 16 mobile dekontamineringsenheter som er ment for rensing på skadested av personer som er utsatt for radiologisk og kjemisk forurensing. Hver enhet er oppsatt med deteksjonsutstyr for R, N og C-stridsmidler (Automess og CAM), vernedrakter for kjemiske stridsmidler (16 stk.), samt telt for opphold etter rensing. Enhetene er identiske med de som finnes for bruk ved sykehusene.

Rensemidler: Sivilforsvaret har betydelige mengder av resemiddelet Fullers jord for absorbering av kjemiske stridsmidler og stoffer i væskeform. Middelet er velegnet for bar hud så vel som materiell med en hard overflate.

Innsatsressurser for øvrig: Sivilforsvarets oppsetninger er utstyrt med moderne brannvern-, rednings-, sambands- og sanitetsmateriell. Sivilforsvaret disponerer i tillegg en kjøretøypark. Landsomfattende varslingsanlegg og tilfluktsrom blir vedlikeholdt med tanke på en beredskapssituasjon.

Brannvern- og redningsmateriell: Brannvern- og redningsmateriellet omfatter blant annet ca. 900 brannpumper med ca. 600 kilometer brannslanger, motorsager, løfteputer, jekker, strømaggregat og frigjøringsutstyr.

Sanitetsutstyr: Hovedsaklig bærbart førstehjelpsutstyr satt sammen av infusjon, oksygen, spjelk, bandasjer, bårer og ulltepper.

Samband: Lett radiosamband og linjesamband som kan knyttes opp i nettverk. Sambandsutstyret gjør det mulig å kommunisere med politi, brannvesen og andre redningsorganisasjoner.

Ressurser spesielt for beredskapen mot masseødeleggelsesmidler:

- vernemasker for sivilforsvarsstyrker: ca. 100 000 (LF 62) og 6 000 (NM 180),
- vernemasker for befolkningen 6 500,
- vernedrakt for sivilforsvarsstyrker: ca. 2 000 (NM77) og 6 000 (Goetzloff engangsdrakter),
- vernebager for barn: ca. 17 000,
- detektorpapir for kjemiske stridsmidler: ca. 4 000 blokker,
- resemiddel, Fullers jord: ca. 90 000 pakker,
- intensitetsmåler PDRM 82: 80,
- radiacmeter, Automess 6150 AD 1:156 enheter (samt 16 stk. øremerket for de mobile dekontamineringsenhetene),
- radiacmeter, forurensing, NM20: 95 stk,
- håndholdt måler for kjemiske stridsmidler (CAM): 16 stk. (øremerket for de mobile dekontamineringsenhetene).

Industrivernet

I henhold til sivilforsvarsloven, er en rekke industribedrifter og foretak av en viss størrelse og viktighet for totalforsvaret pålagt egenbeskyttelsestiltak, de såkalte industrivernpliktige bedriftene. Egenbeskyttelsestiltakene inngår også i bedriftens daglige beredskap i fredstid. Ved disse bedriftene finnes det vernemasker, og de aller fleste har også tilfluktsrom.

I forbindelse med en beredskap mot masseødeleggelsesmidler, og da spesielt kjemiske midler, er de bedrifter som er pålagt tilleggstjenesten «farlige stoffer-kjemikalievern» mest interessante. I denne gruppen

finnes det også bedrifter som håndterer giftige og radioaktive stoffer. Av 1 247 bedrifter er 124 pålagt denne ekstratjenesten som utføres av personell som inngår i bedriftene industrivern. Dette personellet er utstyrt med personlig verneutstyr og tilpasset utstyr til vern mot farlige stoffer og kjemikalier. Disse bedriftene vil kunne ha utstyr som:

- vernemasker med spesielt filter og/eller pressluftutstyr,
- gass- og kjemikaliedresser eller annen vernebekledning,
- tette- og løfteputer, hydraulisk utstyr for klemming, tettningstvinger, kiler og propper,
- ulike typer absorpsjons- og saneringsmidler,
- målepumper med aktuelle analyseampuller, eksplosivmetre, andre kombinasjonsgassdetektorer.
- dosemålere og lignende,
- lenser, presenninger, pumper, slanger og oppsamlingskar.

Personellet knyttet til denne tjenesten er gitt 12 timers spesialopplæring og gjennomfører regelmessig spesielt tilrettelagte øvelser.

I forbindelse med ulykker og andre nødsituasjoner ved egen virksomhet er de industrivernpliktige bedriftene pålagt å varsle det offentlige hjelpeapparat. Ved noen industrivernpliktige bedrifter er det truffet forberedelser med Sivilforsvaret/NRK med tanke på utløsning av varslingssignalet «Viktig melding – lytt på radio».

Det er Næringslivets Hovedorganisasjon, ved Næringslivets sikkerhetsorganisasjon (NSO), som organiserer og fører kontroll med de industrivernpliktige bedriftene. Ved henvendelse til Næringslivets sikkerhetsorganisasjon vil det kunne gis opplysninger om hvilke bedrifter som inngår i ordningen.

4.8 Kunnskapsdepartementet

Ansvarsområde

Kunnskapsdepartementet har blant annet ansvar for barnehager, grunn-, videregående og høyere utdanning, samt forskningssaker. Meteorologisk institutt (met.no) er også underlagt departementet.

Innsatsressurser

Meteorologisk institutt står for den offentlige meteorologiske tjenesten for sivile og militære formål. Instituttet skal arbeide for at stat, næringsliv, institusjoner og folk flest best mulig skal få muligheter til å sikre liv og verdier, for planlegging og for vern av miljøet. Dette innebærer blant annet at instituttet skal:

- varsle været,
- studere Norges klima og gi klimatologiske utgreiinger,
- drive meteorologiske observasjonsnett i Norge, tilstøtende havområder og på Svalbard,
- drive nok forsknings- og utviklingsarbeid til å kunne løse faglige og praktiske oppgaver,
- levere flyværtjeneste,
- spre resultatene av arbeidet,
- ta oppdrag og yte spesialtjenester for offentlige og private interesser mot full kostnadsdekning fra brukernes side,
- være med i det internasjonale meteorologiske samarbeidet.

Meteorologisk institutt er også rådgiver for Kriseutvalget for atomberedskap.

Norges veterinærhøgskole (NVH) og Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) er begge faglige rådgivere for Kriseutvalget for atomberedskap og besitter kompetanse og utstyr innen sine områder.

4.9 Landbruks- og matdepartementet

Ansvarsområde

Landbruks- og matdepartementet har ansvar for landbrukspolitikken og har sammen med Fiskeri- og kystdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet ansvar for politikktutforming på matområdet og forvaltning av produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Landbruks- og matdepartementet har også administrativt ansvar for Mattilsynet. En overordnet målsetting er å sikre norske forbrukere trygge matvarer. Hele prosessen fra jord og fjord til bord skal skje på en forsvarlig måte med hensyn til miljø, helse og dyrevern.

I Landbruks- og matdepartementet blir ansvarsområdet forvaltet av Avdeling for matpolitikk. Utøvende tilsynsfunksjon ivaretas av Mattilsynet. Veterinærinstituttet, Bioforsk og andre kunnskapsinstitusjoner yter kunnskapsstøtte til tilsynet. Noen av ressursene som brukes i dette arbeidet kan og tenkes brukt til deteksjon, varsling og forebygging ved bruk av masseødeleggelsesvåpen. Også kunnskapsinstitusjoner under andre departementer yter forvaltningsstøtte til Mattilsynet. Dette omfatter særlig Folkehelseinstituttet (HOD), Havforskningsinstituttet (FKD), Norsk institutt for ernærings- og sjømatforskning (FKD) og Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM).

Atomberedskap

Mattilsynet ved direktøren er medlem av Kriseutvalget for atomberedskap. Mattilsynets hovedkontor betjener en døgnvakt i denne forbindelse. Se kapittel 4.5 for mer informasjon om Kriseutvalget.

Mattilsynets regionskontor er representert i fylkesmannens fylkesberedskapsutvalg (FBU) og fylkets atomberedskapsutvalg (ABU) med følgende ansvar og oppgaver:

- tiltak for å forhindre radioaktiv kontaminering av næringskjeden.

De to tiltakene som er nevnt under gjennomføres av Mattilsynets distriktskontorer i forhold til oppfølging etter Tsjernobyl:

- måling av radioaktivitetsnivåer i næringskjeden,
- nedfôring av produksjonsdyr og dyrevernmessige aspekter ved tiltak.

Forebygging og deteksjon

Mange av de biologiske stridsmidlene som kan tenkes brukt mot mennesker er smittestoff som er relatert til dyresykdommer. Det veterinære feltapparatet og tilsynsmyndighetene har derfor en generell kunnskapsbase omkring disse smittestoffene.

Toksiner produsert av ulike sopparter kan også utgjøre en trussel. Kunnskap om dette fagområdet finnes både ved Bioforsk, Veterinærinstituttet og Veterinærhøgskolen.

Det vil kunne være vanskelig å skille sykdomsutbrudd på grunn av bioterrorisme fra naturlige sykdomsutbrudd. Plutselige utbrudd av sykdommer som sjelden, eller aldri forekommer i et område, kan være grunn til mistanke om bioterrorisme. Beredskap overfor bioterrorisme omfatter styrket sykdomskontroll, laboratorieberedskap og styrket kontroll med matvareproduksjonen og drikkevann. Kompetanse hos fagpersonell og forvaltning samt risikokommunikasjon mellom fag, forvaltning og samfunnet er viktig.

Mattilsynet

Mattilsynet er et jord/fjord-til-bord tilsyn, det vil si at det følger matvarene gjennom hele produksjonskjeden fra innsatsvarer til ferdig mat. Mattilsynet har i tillegg ansvar for en del andre områder som drikkevann, kosmetikk, kjæledyr og prydplanter.

Mattilsynet overtok i januar 2004 forvaltningsoppgavene til Statens dyrehelsetilsyn, Statens næringsmiddeltilsyn, Statens landbrukstilsyn, de kommunale næringsmiddeltilsynene og deler av Fiskeridirektoratet.

Støttefunksjoner

Ved Veterinærinstituttet er det fagpersonell som har betydelig generell kompetanse relatert til Mattilsynets forvaltningsområde. I tillegg til hovedinstitusjonen i Oslo består Veterinærinstituttet av regionale laboratorier i Sandnes, Bergen, Trondheim, Harstad og Tromsø. Av aktuelle B-våpen har Veterinærinstituttet referansefunksjon når det gjelder *Bacillus anthracis*. Ved forhold relatert til Anthrax og *Bacillus anthracis* kan Veterinærinstituttet således bistå med spesiell kompetanse. Veterinærinstituttet har også kompetanse når det gjelder forhold vedrørende andre aktuelle mikrobiologiske agens. Ved Veterinærinstituttet er det også laboratoriefasiliteter i sikkerhetsklasse III, som gjør institusjonen i stand til å stille den nødvendige infrastruktur til rådighet for arbeid med smittestoff som utgjør en betydelig risiko for mennesker.

Bioforsk og Veterinærinstituttet har gjennom lengre tid samarbeidet om deteksjon av toksiner og toksinproduserende sopp. Bioforsk har i dette samarbeidet konsentrert seg om biosyntesen av toksinene og utvikling av raske og pålitelige metoder for deteksjon av sopp som kan produsere toksinene, mens Veterinærinstituttet i tillegg til å jobbe med diagnostikk har vært ansvarlig for kjemisk analyse av toksinene. Veterinærhøgskolen har referansefunksjon for botulisme.

Bioforsk har generell kompetanse innen planteproduksjon, matvaresikkerhet (herunder diagnostikk av patogener), økologisk produksjon og jordfaglige miljøspørsmål. Særlig i forbindelse med forvaltning av naturressurser og kontroll av skadegjørere på planter, vil Bioforsk kunne ha en rolle som støttefunksjon for Mattilsynet. Når det gjelder atomulykker har Bioforsk spesiell kompetanse på kjemiske, biologiske og fysiske prosesser i terrestrisk miljø. Bioforsks avdeling på Svanhovd har erfaring innen miljøfag i Barentsregionen. Statens strålevern har en beredskapsenhet på Svanhovd, og dette bidrar til styrket samarbeid på tvers av faggrenser.

I forhold til atomulykker samarbeider Mattilsynet nært med Strålevernet. I tilfelle en krisesituasjon som følge av en atomulykke vil Mattilsynet ha behov for forvaltningsstøtte på dette området, også fra kunnskapsinstitusjoner under andre departementer. Dette er ikke godt nok avklart per i dag, men Veterinærinstituttet, Bioforsk, Universitetet for Miljø- og Biovitenskap (KD), Havforskningsinstituttet (FKD) og Norsk institutt for ernærings- og sjømatforskning (FKD) kan være aktuelle.

I forhold til kjemiske masseødeleggelsesvåpen er Veterinærinstituttet og Norsk institutt for ernærings- og sjømatforskning de mest aktuelle forvaltningsstøtte miljøene, men også her kan det være aktuelt å trekke inn andre.

Varsling/rapportering

Norge har gjennom internasjonale avtaler forpliktet seg til å rapportere utbrudd av ulik art. Samtidig gir disse avtalene anledning til å motta meldinger fra andre medlemsland. Dette ivaretas av Mattilsynets hovedkontor eller den/de som dette er delegert til. Rapportering og varsling er nedfelt i regler og forskrifter for ulike hendelser på området. Dette gjelder for varsling på lokalt, regionalt og sentralt nivå. Rapporterings- og varslingsrutinene omfatter også støttefunksjonene.

Skadeforebyggende og skadebøtende tiltak

Med skadebøtende tiltak menes tiltak som iverksettes etter at angrepet har skjedd, og som skal redusere omfanget av skadene. Effektiviteten av disse tiltakene er avhengig av at angrepet oppdages tidlig. Mattilsynet, Veterinærinstituttet og Bioforsk kan bidra med ulike typer skadebøtende tiltak innenfor Landbruks- og matdepartementets forvaltningsområde, alt etter hendelse.

Innsatsressurser

Mattilsynet

Aktuelle fagområder:

- bestemmelser om førtilsetninger,
- overvåking av dyrehelsetjenesten,
- tilsyn med dyrehelse og mattrygghet,
- tilsyn med internasjonal handel med dyr,
- trygging av animalske råvarer til mat,
- områdeovervåking blant annet i form av kontroll- og overvåkingsprogrammer for reststoffer, plantevernmidler og smittestoffer i dyr og mat.

Organisering:

- Mattilsynet ledes av en administrerende direktør. Organisasjonen har tre organisatoriske ledd; hovedkontor, regionkontor og distriktskontor. Organisasjonskart for hele Mattilsynet finnes på www.mattilsynet.no,
- Mattilsynets hovedkontor har kontorsted på Adamstua i Oslo,
- Mattilsynets regionledd består av åtte regionkontor. Kontorene er lokalisert i Kautokeino, Sortland, Steinkjer, Bergen, Sandnes, Bø i Telemark, Ås og Brumunddal. Fem av kontorene har i tillegg ansvar for fellesoppgaver for hele etaten, representert ved tre kompetansesentre og to driftssentre,
- Mattilsynets lokalledd består av 63 lokalkontor.

Veterinærinstituttet

Aktuelle fagområder:

- referansefunksjon,
- organisasjonen har et spesifikt ansvar for å overvåke den epidemiologiske situasjonen innen næringskjeden fra jord og fjord til bord nasjonalt og internasjonalt,
- kunnskap omkring dyrepopulasjoner og helsesituasjonen i disse, gjennomføring av diagnostiske analyser innen fôr, dyr og mat samt et operativt geografisk informasjonssystem for beslutningsstøtte både internt og internett-basert,
- spesiell kompetanse og forskningsaktivitet vedrørende andre aktuelle mikrobiologiske agens,
- etablert tradisjonelle (dyrking) eller nyere påvisningsmetoder (molekylærbiologiske metoder) for aktuelle mikrobiologiske mikroorganismer, inkludert metoder for å påvise kjent og ukjent genmodifisert materiale,
- klasse III-laboratorium (Oslo) for arbeid med smittestoff som er særlig farlige for mennesker,
- nasjonal referansefunksjon,
- høyt fokus på risikokommunikasjon og trening av medarbeidere på ulike nivå i risikokommunikasjon, også spesielt innen bioterror,
- etablert faglig nettverk med andre relevante kunnskapsorganisasjoner som Norges veterinærhøgskole og Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Organisering:

- hovedlaboratorium i Oslo med regionale laboratorier i Sandnes, Bergen, Trondheim, Harstad og Tromsø.

Bioforsk

Aktuelle fagområder:

- referansefunksjon plantehelse,
- spesiell kompetanse vedrørende planteskadegjørere, plantehelse og plantevernmidler,
- molekylærbiologiske metoder for deteksjon av blant annet toksinproduserende sopp,
- spesiell kompetanse plantefag, jordfag og terrestrisk miljøeffekter.

Organisering:

- Bioforsk er et desentralisert forskningsinstitutt med ledelse og administrasjon på Ås. Underliggende laboratorier i Landvik, Særheim, Ullensvang, Løken, Apelsvoll, Kise, Njøs, Furuneset, Sæter, Tingvoll, Kvithamar, Ås, Tjøtta, Vågønes, Holt og Svanhovd.

4.10 Miljøverndepartementet

Ansvarsområde

Miljøverndepartementet har hovedansvar for å ivareta regjeringens miljøvernpolitikk. Blant fagområdene er: vern og bruk av biologisk mangfold og vern mot helse- og miljøfarlige kjemikalier. Statens forurensningstilsyn (SFT) er underlagt Miljøverndepartementet. SFT stiller beredskapskrav til privat virksomhet og kommuner. Se for øvrig «Særlig om beredskapen mot akutt forurensning» under kapittel 4.3 Fiskeri- og kystdepartementet.

4.11 Nærings- og handelsdepartementet

Ansvarsområde

Nærings- og handelsdepartementet har ansvar for utformingen av en helhetlig norsk næringspolitikk. Arbeidsområdene til departementet omfatter utforming, forvaltning og tilrettelegging av politikk for norsk næringsvirksomhet og inkluderer handels- og næringspolitiske virkemidler og skipsfartspolitikk. Departementets samfunnssikkerhets- og beredskapsansvar er knyttet til forsyningssikkerhet og logistikk, og omfatter blant annet matvarer, bygg og anlegg og skipsfart.

Innsatsressurser

Nærings- og handelsdepartementet har ikke særskilte tiltak eller planer rettet spesielt mot trusler fra masseødeleggelsesmidler. Departementet legger vekt på å ha operativ kapasitet i egen organisasjon og underlagte etater til å kunne håndtere forsyningskriser sammen med næringslivet, uavhengig av hva krisen skyldes. I tråd med de gjeldende planleggingsforutsetningene baseres beredskapen på næringenes organisering og infrastruktur. Det er blant annet inngått avtaler med de mest sentrale aktørene innenfor matvaredistribusjon om samarbeid, både i planleggingen og gjennomføringen av tiltak mot alvorlig forsyningssvikt. For å kunne håndtere kriser som krever tiltak utover det som ligger i disse samarbeidsavtalene finnes det små beredskapslagre av nødproviant.

Per i dag har departementet ikke mottatt innspill fra andre departementer eller deres underliggende etater som har indikert at det er nødvendig å kartlegge kapasiteter eller inngå noe formalisert samarbeid med produsenter. Dette gjelder også leverandører av materiell som benyttes ved forebygging, deteksjon eller skadebøtende tiltak mot masseødeleggelsesmidler.

4.12 Olje- og energidepartementet

Ansvarsområde

Olje- og energidepartementet har det overordnede beredskapsansvaret når det gjelder kraftforsyningen, forvaltningen av vannressursene og leveransesikkerhet knyttet til petroleumsvirksomheten.

Innsatsressurser

Kraftforsyning

Elektrisk forsyning er av stor betydning for å sikre kritiske samfunnsfunksjoner i normalsituasjoner og i krisesituasjoner. Det operative ansvaret for kraftforsyningsberedskap er delegert til Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). NVE leder Kraftforsyningsens beredskapsorganisasjon (KBO) der alle enheter i kraftforsyningen deltar.

Statnett har systemansvaret for å treffe nødvendige tiltak ved problemer av kortere varighet ved å balansere forbruk og tilgjengelig forsyning.

Vassdrag

Foruten å ha et alminnelig tilsynsansvar med utviklingen i vassdrag, har vassdragsmyndigheten ved NVE ansvar for å påse at tiltakshavere planlegger, bygger og driver anlegg slik at sikkerheten for mennesker, miljø og eiendom blir ivaretatt, og at det utarbeides beredskapsplan for å håndtere unormale hendelser. NVEs flomvarslingstjeneste gir informasjon til kommuner og andre om flomsituasjoner. For eksisterende bebyggelse og infrastruktur kan NVE gi bistand til planlegging og gjennomføring av sikringstiltak mot flom, isgang, erosjon og skred langs vassdrag.

Petroleumsvirksomheten

Norsk petroleumsvirksomhet er viktig for en pålitelig energiforsyning i Europa. OED er ansvarlig for et ressursforvaltningssystem (rammeverk) som ivaretar hensynet til leveransesikkerhet. Gasskjedens særegenheter gjør at leveransesikkerhet først og fremst er knyttet til gass. Det er oljeselskapene og Gassco som har det operative ansvar for Norges leveransesikkerhet. OED vil som sektormyndighet ha et spesielt ansvar for å være informert om hva som skjer i en krisesituasjon innenfor petroleumsvirksomheten, selv om ansvaret for beredskap og håndteringen av krisen tilligger et eller flere andre departement.

Beredskapslagring

OED har et overordnet ansvar for forsyningsberedskap for drivstoff i kriser og i krig. Beredskapslagring av petroleumsprodukter er et vesentlig element i forsyningsberedskapen for drivstoff. Produktene skal kunne benyttes til å sikre forsyningen til det norske markedet ved eventuelle forstyrrelser i leveransene. I tillegg kan beholdningene brukes som bidrag til en koordinert krisehåndteringsplan innenfor rammen av samarbeidet i det internasjonale energibyrå (IEA).

OED baserer sitt Krisehåndteringsplanverk på scenarier innen ulike typer kriser som OED kan bli involvert i. Det er ikke laget scenarier som er spesielt rettet mot masseødeleggelsesmidler.

4.13 Samferdselsdepartementet

Ansvarsområde

Samferdselsdepartementet har ansvar for sikkerhet og beredskap innen luftfart, veg og bane, samt post og telekommunikasjon. Hovedoppgaven er å sikre et robust transport- og kommunikasjonsnett i normalsitu-

asjon og i kriser. En situasjon med bruk av masseødeleggelsesmidler i terrorhandling gjør seg spesielt gjeldende på Samferdselsdepartementets område, og sektoren har omfattende sikkerhetsregelverk for å forhindre terroranslag. Samferdselsdepartementet har ikke noen særskilte tiltak eller planer for å kunne operere i forurenset miljø.

Innsatsressurser

I prinsippet skal alle kriser behandles på linjenivå. Samferdselsdepartementet skal holdes orientert og griper bare inn dersom den berørte etat eller virksomhet ber om det, eller hvis krisen er av en slik art at det er naturlig at departementet håndterer krisen. Bruk av masseødeleggelsesmidler vil sannsynligvis utløse en situasjon der det vil være naturlig for departementet å gripe inn, blant annet på grunn av tidsaspektet og behovet for overordnet koordinering. Det kan være aktuelt for departementet å instruere underlagte etater og virksomheter, om å bistå politi, redningstjeneste, helsevesen og eventuelt andre instanser for å håndtere situasjonen.

Ved kriser kan det oppstå et ekstraordinært transportbehov. Dette vil primært søkes dekket i det lokale transportapparat, herunder transportselskaper, busselskaper og jernbaneselskaper. Hvis den lokale transportmyndigheten ikke makter oppgaven vil samferdselsjef eller tilsvarende i fylkeskommunen varsle Samferdselsdepartementet, som kan innkalle hele eller deler av Det rådgivende forum for sivil transportberedskap. Forumet skal bistå departementet med å legge til rette for en sivil transportberedskap ved ekstraordinære kriser, og består av landsdekkende virksomheter, busselskaper, kystruteselskaper, lastebilentraler og liknende.

4.14 Utenriksdepartementet

Ansvarsområde

Utenriksdepartementet behandler blant annet spørsmål vedrørende Norges sikkerhet. I dette inngår blant annet spørsmål knyttet til masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler. Særlig fokus har arbeidet innen International Atomic Energy Agency (IAEA) og arbeid for å hindre spredning av viktige fissile materialer for atomvåpenproduksjon, som høyanriket uran. Som ledd i de multilaterale eksportkontrollregimene har departementet også ansvar for eksportkontroll av strategiske varer; flerbruksvarer som er relevant for utvikling av masseødeleggelsesmidler, våpen og militært materiell. Sårbarhetsutvalget har i sin innstilling påpekt viktigheten av dette arbeidet.

Multilaterale avtaleverk og regimer

Ikke-spredning

Spesielt relevant når det gjelder det internasjonale regimet for å hindre spredning av atomvåpen og spaltbart materiale er «Ikke-spredningsavtalen» (NPT) som alle verdens land så nær som fire (Cuba, India, Israel og Pakistan) har ratifisert. Alle land som er tilsluttet NPT (unntatt de fem kjernevåpenlandene Frankrike, Kina, Russland, Storbritannia og USA) er forpliktet til å inngå såkalte sikkerhetskontrollavtaler (Safeguard Agreements) med IAEA. Under disse avtalene er landene forpliktet til å la IAEAs inspektører besøke anlegg der spaltbart materiale og nukleær aktivitet foregår for eventuelt å kunne avdekke ulovlige atomvåpenprogrammer og uautorisert import/eksport av materiale og utstyr.

For å styrke IAEAs kontrollmuligheter, blant annet ved uanmeldte inspeksjoner og prøvetakinger, ble det etter Gulfkrigen fremforhandlet en tilleggsprotokoll til sikkerhetskontrollavtalene. Hittil har 76 land, deriblant Norge, inngått slike tilleggsprotokoller. Kontrollører fra IAEA besøker jevnlig Norge for inspeksjon av relevante norske institusjoner, som Institutt for energiteknikk anlegg i Halden og på Kjeller. I Norge er Statens strålevern ansvarlig myndighet for kontroll av spaltbart materiale.

FNs Sikkerhetsråd har de siste årene vedtatt viktige resolusjoner i kampen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen (Sikkerhetsråds resolusjon 1540 og 1673). Medlemslandene pålegges å treffe nødvendige tiltak for å hindre at ikke-statlige aktører får tak i varer og teknologi for utvikling av masseødeleggelsesvåpen. Medlemslandene forutsettes å gjennomføre sine forpliktelser nasjonalt i forhold til de internasjonale avtaler de har sluttet seg til.

Norge har siden 2003 deltatt i G8-landenes Globale Partnerskap mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og -materiale, og støtter samarbeidsprosjekter i Russland innenfor alle fire partnerskapsprioriteringer – opphugging av utrangerte atomubåter, sikring av fissilt materiale, destruksjon av kjemiske våpen og sysselsetting av tidligere våpeneksperter. Norge har stilt i utsikt å bidra med 100 millioner euro til slike formål innen 2012.

De to mest relevante internasjonale avtaler innen B/C-feltet er:

Kjemivåpenkonvensjonen

«Konvensjonen om forbud mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt ødeleggelsen av disse» (kjemivåpenkonvensjonen / The Chemical Weapons Convention) av 1993 trådte i kraft 29. april 1997. Konvensjonen er per 21. november 2006 ratifisert av 181 land, blant dem Norge.

Konvensjonen omfatter forbud mot å utvikle/produkere, anskaffe, lagre eller øve med slike våpen, og å overføre til andre, samt bruk eller militært forsøk på bruk. Med slike våpen forstås kjemiske substanser som er giftige og kan forårsake død, midlertidig uførhet eller varig skade på mennesker eller dyr. Konvensjonen har et verifikasjonsregime og omfatter også kontroll med utgangsstoffer for produksjon av kjemiske våpen.

Biologivåpenkonvensjonen

«Konvensjonen om forbud mot utvikling, fremstilling og lagring av bakteriologiske (biologiske) våpen og toksinvåpen, samt tilintetgjørelse av slike våpen» (biologivåpenkonvensjonen/The Biological Weapons Convention) av 1972 trådte i kraft i 1975. Konvensjonen er per juni 2005 ratifisert av 155 land. Norge ratifiserte konvensjonen i 1973.

Konvensjonen inneholder forbud mot utvikling, fremstilling og lagring av biologiske og toksinvåpen, og påbyr ødeleggelse av slike innen ni måneder etter at konvensjonen er trådt i kraft. Konvensjonen forbyr ikke-eksplisitt bruk av biologiske- eller toksinvåpen. Et forbud mot bruk er nedfelt i Geneve-protokollen av 1925. Gjennom tiltredelse til Biologivåpenkonvensjonen bekrefter imidlertid partene sin tilslutning til prinsippene og målsettingene i Geneve-protokollen. Konvensjonen mangler foreløpig et verifikasjonsregime tilsvarende det en har i Kjemivåpenkonvensjonen.

Videre er det etablert et samarbeid for å hindre spredning av alle typer masseødeleggelsesvåpen innenfor rammene av Initiativet for spredningssikkerhet (PSI, Proliferation Security Initiative) gjennom et operativt samarbeid for å kontrollere og gripe inn mot internasjonal transport av slike våpen og teknologi.

Atomsikkerhet

«Konvensjon om kjernefysisk sikkerhet» (Convention on Nuclear Safety) omhandler sikkerhet mot ulykker ved landbaserte sivile kjernekraftverk og ble underskrevet og ratifisert av Norge i 1994. Dette er en konvensjon som administreres av Det internasjonale atomenergibyrået IAEA (International Atomic Energy Agency).

IAEA «Konvensjonen om sikkerhet ved håndtering av brukt brensel og om sikkerhet ved håndtering av radioaktivt avfall», trådte i kraft i juli 2001. Norge var det første land som ratifiserte avtalen, mens toneangivende kjernekraftland som USA og Russland enda ikke har ratifisert.

Norge er en pådriver for å begrense bruken av høyanriket uran i sivil sektor. Dette er viktig for å forebygge kjernefysisk terrorisme.

Fysisk sikring av kjernefysisk materiale

IAEA «Konvensjonen om fysisk sikring av nukleært materiale», CPPNM (Convention 011 the Physical Protection of Nuclear Material) har til hensikt å sikre at kjernefysisk materiale og utstyr ikke kommer på avveie, samt å sikre mot tyveri og sabotasje. Det ble i 2005 vedtatt en revisjon av konvensjonen, spesielt med sikte på å styrke anvendelsen av konvensjonen på lagring og transport av kjernefysisk materiale og utstyr. Per dags dato mangler det et internasjonalt apparat for standarder for sikring av forskjellige typer spaltbart materiale.

Varslingsavtaler

IAEA «Konvensjonen om tidlig varslings av en nukleær ulykke» (Convention on Early Notification of a Nuclear Accident) og «Konvensjon om assistanse ved en nukleær ulykke eller radiologisk uhell» (Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency), er begge ratifisert av Norge og trådte i kraft i 1986. I tillegg har Norge bilaterale avtaler med Finland, Litauen, Nederland, Polen, Russland, Storbritannia, Sverige, Tyskland og Ukraina om tidlig varslings av atomulykker og om utveksling av informasjon om atomanlegg.

Multilaterale eksportkontrollregimer

Utførsel av varer og teknologi som kan bidra til utvikling og produksjon av våpen, såkalte flerbruksvarer, er beskrevet i Utenriksdepartementets liste 2. Denne listen baserer seg på listene som fremforhandles i de multilaterale eksportkontrollregimene. Utenriksdepartementets liste 1 beskriver våpen og militært materiell som er under eksportkontroll. Kontroll med utførsel av varer og teknologi beskrevet på listene forutsettes å implementeres gjennom nasjonalt lovverk. Det kreves eksportlisens fra departementet før varer eller teknologi som omfattes av listene kan utføres fra norsk tollområde. Det kreves også tillatelse for utføring av tjenester og reparasjoner knyttet til varene på liste 1, samt for formidling av slike varer mellom tredjeland utført av personer med fast opphold i Norge, eller norske selskaper. Videre kreves det tillatelse ved utførsel av varer som ikke er beskrevet på listene, dersom eksportøren er kjent med at varene skal inngå i utvikling eller produksjon av masseødeleggelsesvåpen.

De fem regimene er:

- Australia-gruppen har som formål å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen,
- Nuclear Suppliers Group (NSG) som forutsettes å kontrollere (hindre spredning av) kjernefysiske våpen og teknologi,
- Zangger-komiteen arbeider også med sikte på å hindre spredning av kjernefysiske våpen og teknologi,
- Regimet for kontroll av missilteknologi (MTCR), skal hindre spredning av leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen. MTCR er supplert av atferdskodeksen HCOC (Hague Code of conduct),
- Wassenaar-samarbeidet, retter seg mot destabiliserende oppbygging av konvensjonelle våpen og sensitiv høytteknologi.

Norges eksportkontroll bygger i stor grad på det internasjonale samarbeidet på dette området og de forpliktelser som deltakerlandene har påtatt seg gjennom dette samarbeidet. Utenriksdepartementet er ansvarlig myndighet for eksportkontroll og ikke-spredning, og samarbeider nært med Politiets sikkerhetstjeneste, Toll og avgiftsdirektoratet, Forsvarsdepartementet og Forsvarets forskningsinstitutt.

Hjemmelsgrunnlaget finnes i lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi og Utenriksdepartementets forskrift av 10. januar 1989 for gjennomføring av eksportreguleringen. Arbeidet for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen er også hjemlet i Politiloven. Det er også vedtatt retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader om utførsel av militært materiell og for utførsel av kjernematerialer, anlegg og utstyr.

5 Kvalitetssikring av rammeplanen

5.1 Generelt

Det er et generelt krav på beredskapsområdet å kvalitetssikre planer og tiltak gjennom internkontrollmetoden, jf. kongelig resolusjon av 3. november 2000: Instruks om innføring av internkontroll og systemrettet tilsyn med det sivile beredskapsarbeidet i departementene.

Internkontroll er et verktøy for den enkelte virksomhet for å sikre at målsettinger og krav innen beredskapen ivaretas. I tillegg vil kvalitetssikringssystemet være et viktig grunnlag for tilsynsmyndighetenes oppfølging av virksomhetene på ulike nivå.

5.2 Rutiner for kvalitetssikring

5.2.1 Departementene

Rutiner som utarbeides innen beredskapen mot masseødeleggelsesmidler bør inngå som en naturlig del av styringsdokumentene departementet har for å ivareta sitt generelle beredskapsansvar. Departementene er ansvarlig for å holde planene for egen sektor oppdatert.

I tillegg bør departementene ha rutiner for systematisk oppfølging av underliggende nivåer. Rutinene må sikre koordinering innen egen sektor og regelmessig rapportering.

5.2.2 Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap vil gjennom sitt ansvar for koordinering av faggruppen sørge for fortløpende nødvendig revidering av rammeplanen. DSB vil også sørge for at eventuelle endringer i planforutsetninger som er av vesentlig karakter blir formidlet fortløpende til de respektive departementer.

Vedlegg 1: Mandat for beredskap mot masseødeleggelsesmidler av 23. september 2003

Masseødeleggelsesmidler er radiologiske og nukleære, biologiske og kjemiske midler som har potensial til å forårsake omfattende skade på helse, miljø eller materielle verdier. Den nasjonale beredskapen mot trusler fra masseødeleggelsesmidler berører mange aktører, virksomheter og ansvarlige myndigheter. Hvert enkelt departement er ansvarlig for beredskapen mot masseødeleggelsesmidler innen egen sektor. Den eksisterende atomberedskapen ivaretas av Kriseutvalget for atomberedskap. Kriseutvalget vil også ivareta forhold ved radioaktive eller nukleære midler brukt som masseødeleggelsesmidler.

Justis- og politidepartementet fastsatte 7. januar 2000 et mandat for en kontakt-/ arbeidsgruppe for å styrke beredskapen mot masseødeleggelsesmidler. Gruppen har i henhold til mandatet utarbeidet forslag til nasjonal rammeplan for beskyttelse mot masseødeleggelsesmidler.

Justis- og politidepartementet ønsker å videreføre kontaktgruppens arbeid ved å etablere en faggruppe med deltakelse fra relevante fagmiljøer. Gruppen skal utgjøre et tverrfaglig miljø for de ulike virksomhetene og myndighetene som har et ansvar innenfor beredskap mot masseødeleggelsesmidler. Et sentralt mål med faggruppen er å komme med forslag til gode rutiner og kommunikasjon mellom ulike faglige aktører, og ta opp spørsmål som gjelder ansvarsforhold og samhandling i grenseflatene mellom ulike fagmyndigheter.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) skal understøtte Justis- og politidepartementets samordningsansvar i forhold til beredskap mot masseødeleggelsesmidler og vil derfor ha en tilretteleggende funksjon for faggruppen. Samordningsfunksjonen gir DSB et særlig ansvar for å ta initiativ til å bringe aktuelle og relevante problemstillinger inn for faggruppen.

DSB informerer og rapporterer til Justis- og politidepartementet om den helhetlige situasjonen i forhold til beredskapen mot masseødeleggelsesmidler. Fagmiljøer som er representert i faggruppen vil rapportere på vanlig måte til eget departement. Faggruppen skal ikke kunne tillegges operative oppgaver ved en hendelse med bruk av masseødeleggelsesmidler.

Faggruppen består av representanter for følgende etater: DSB, Politidirektoratet, Politiets sikkerhetstjeneste, Sosial- og helsedirektoratet, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Forsvarets mikrobiologiske laboratorium, Forsvarets overkommando, Forsvarets ABC - skole, Forsvarets forskningsinstitutt, Statens strålevern, Mattilsynet og Veterinærinstituttet (Mattilsynet fra 01. januar 2004). DSB har ledelse og sekretariat. Faggruppen er åpen for deltagelse fra og samarbeid med andre etater og arbeidsgrupper. Justis- og politidepartementet kan delta på møter som observatør.

Faggruppen skal

1. utveksle fagkunnskaper, informasjon og gjensidige orienteringer
2. komme med forslag til gode rutiner og kommunikasjon mellom ulike fagmyndigheter
3. komme med forslag til god utnyttelse av felles ressurser, utstyr og kunnskap mellom ulike fagmyndigheter
4. utføre oppdrag etter anmodning fra eller via Justis- og politidepartementet

Vedlegg 2: Styrende dokumenter og utfyllende litteratur

Lover

Lov av 15. desember 1950 om særlige rådgjerd under krig, krigsfare og lignende forhold (Beredskapsloven)

Lov av 29. juni 1951 om militære rekvisisjoner (Rekvisisjonsloven)

Lov av 17. juli 1953 om Heimevernet (Heimevernsloven)

Lov av 17. juli 1953 om Sivilforsvaret (Sivilforsvarsloven)

Ved siden av bestemmelser om Sivilforsvarets organisasjon, tjenesteplikt mv., har loven bestemmelser om kommuners og privates sivilforsvarsmessige plikter. Sivilforsvarsloven erstattet tidligere lovgivning om det sivile luftvern.

Lov av 14. desember 1956 («Forsyningsloven»)

Dette er en fullmaktslov, hvor Kongen i krig, krigsfare eller ekstraordinære kriseforhold får vidtgående adgang til å sette i verk forsyningsmessige tiltak med sikte på å styrke og utnytte landets produksjons- og transportevne, sikre og fordele forsyninger av varer av alle slag, samt oppfylle landets forpliktelser etter internasjonale avtaler. Loven gir også fullmakter for planlegging og gjennomføring av forberedende tiltak allerede i fredstid.

Lov av 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern (Dyrevernloven)

Lov av 4. juni 1976 om samferdsel

Loven hjemler blant annet pålegg om å utføre visse transportoppgaver under ekstraordinære omstendigheter. Loven gir også Samferdselsdepartementet hjemmel for å gi retningslinjer for planlegging av den sivile transportberedskap også i fredstid.

Lov om forurensninger og om avfall av 13. mars 1981 (forurensningsloven)

Forurensningsloven har bestemmelser om organisering av beredskap mot akutt forurensing. Her settes krav både til den private og kommunale beredskapen (brannvesen og havnevesen), samt til statens beredskap. Kystverket er operativ etat i den operative beredskapen mot akutt forurensing, som også innbefatter samarbeidsavtaler med andre statlige etater.

Lov av 5. juni 1987 nr. 26 om brannvern mv.

Loven har til formål å sikre mennesker, dyr og materielle verdier mot brann, og å begrense skadevirkningene i branntilfeller samt i andre akutte ulykkessituasjoner.

Lov av 4. desember 1992 nr. 130 om husdyravl (Husdyravlsloven)

Lov av 5. august 1994 om vern mot smittsomme sykdommer («Smittevernloven»)

Loven har til formål å verne befolkningen mot smittsomme sykdommer ved å forebygge dem og motvirke at de overføres i befolkningen, samt motvirke at slike sykdommer føres inn i Norge eller føres ut av Norge til andre land. Loven skal sikre at helsemyndighetene og andre myndigheter setter i verk nødvendige smitteverntiltak og samordner sin virksomhet i smittevernarbeidet.

Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet («Politoloven»)

«Politoloven» pålegger blant annet politimesteren et ansvar for å beslutte og iverksette, om nødvendig også koordinere, tiltak for å avverge fare, begrense skade og tap av menneskeliv i ulykkes- og faresituasjoner, inntil annen myndighet overtar ansvaret.

Lov av 12. mai 2000 nr. 36 om strålevern og bruk av stråling

Lovens formål er å verne mennesker og miljø mot skadelige virkninger av stråling. Den inneholder nye bestemmelser som blant annet stiller krav til forsvarlighet, utdanning og opplæring, samt krav om å treffe nødvendige stråleverntiltak ved bruk av stråling.

Lov av 23. juni 2000 om helsemessig og sosial beredskap

Hensikten med loven er, med basis i «føre-var»-prinsippet, å verne befolkningens liv og helse ved å sikre at helse- og sosialtjenester også kan tilbys i en beredskapssituasjon.

I denne sammenheng vises det også til Forskrift om krav til beredskapsplanlegging og beredskapsarbeid mv. etter lov om helsemessig og sosial beredskap, samt beredskapsbestemmelser i den øvrige helse- og sosiallovgivning.

Lov av 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell (Dyrehelsepersonelloven)

Lov av 19. desember 2004 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (Matloven)

Lov av 21. desember 2005 nr. 126 om kosmetikk og kroppspleieprodukt m.m. (Kosmetikklova)

Kongelige resolusjoner

Kgl. res. av 24. november 1961. Forskrifter om sivilforsvarets innsats for å forebygge og rå bot på skader som ikke skyldes krigshandlinger

Forskriftens §1 sier at Sivilforsvaret skal hjelpe til med å forebygge og rå bot på skader som ikke skyldes krigshandlinger, når det er nødvendig for å avverge eller begrense naturkatastrofer eller andre alvorlige ulykker, og tilstrekkelig hjelp ikke kan skaffes fra de ordinære hjelpeorganer i fred. I samband med innsats etter §1 har den som er tjenestepiktig i sivilforsvaret plikt til å tjenestegjøre så lenge som nødvendig.

Kgl. res. av 21. september 1979. Instruks for fylkesmannens beredskapsarbeid

Resolusjonen slår blant annet fast at Fylkesmannen skal samordne og føre tilsyn med all sivil beredskapsplanlegging i fylket. Dette gjelder også beredskapsplanlegging som fylkeskommunale og kommunale myndigheter har ansvar for.

Kgl. res. av 4. juli 1980. Organisasjonsplan for redningstjenesten i Norge

Resolusjonen beskriver redningstjenestens organisasjon. Politiet gis ansvaret for den koordinerende planlegging og ledelse av redningsaksjoner.

Kgl. res. av 21. april 1995. Nye nasjonale forutsetninger for den sivile beredskapsplanlegging

Denne resolusjonen erstattet kgl. res. av 15.08.69, og ble utarbeidet i nært samarbeid mellom den sivile og den militære del av totalforsvaret, der også departementene var involvert. Planleggingsforutsetningene legger grunnlaget for planer som er tilpasset det nye trusselbildet etter den kalde krigens slutt, og slår fast at planleggingen skal rettes inn mot følgende hovedscenarier: et strategisk overfall, invasjonsangrep i nord med isolerte anslag i sør, samt fredskriser. Resolusjonen slår altså fast at planlegging for fredskriser utgjør et selvstendig planleggingspremiss.

Kgl. res. av 29. november 1996. Forskrift om egenbeskyttelsestiltak ved industrielle bedrifter mv. Forskriften pålegger Næringslivets Hovedorganisasjon, ved Næringslivets Sikkerhetsorganisasjon (NSO), å organisere og føre kontroll med egenbeskyttelsen ved industrielle bedrifter mv.

Kgl. res. av 6. desember 1996. Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter («Internkontrollforskriften»)

Gjennom krav om systematisk gjennomføring av tiltak, skal forskriften fremme et forbedringsarbeid i virksomhetene innen arbeidsmiljø og sikkerhet, forebygging av helseskade eller miljøforstyrrelser fra produkter eller forbrukertjenester, og vern av det ytre miljø mot forurensning og en bedre behandling av avfall.

Kgl. res. av 12. desember 1997. Fastsetting av retningslinjer for regionalt samordningsansvar ved kriser og katastrofer i fred

Resolusjonen gir blant annet fylkesmennene et regionalt samordningsansvar ved fredskriser. Når krisesituasjoner er varslet vurderer fylkesmannen situasjonen, og beslutter om nødvendig å etablere samordningsfunksjonen.

Kgl. res. av 17. februar 2006 – Atomberedskap – sentral og regional organisering

Resolusjonen slår blant annet fast at ansvaret for iverksetting av tiltak ved atomulykker i utgangspunktet ligger hos det departement eller myndighetsorgan som har det faglige og praktiske ansvar for de aktuelle tiltak. For å oppnå en effektiv og hurtig håndtering i akutfasen av en atomulykke, og en faglig tilfredstillende behandling i det løpende beredskapsarbeidet, nedsettes et særskilt Kriseutvalg, ledet av Statens strålevern.

Kgl. res. av 8. oktober.1999. Forskrift om tiltak for å avverge og begrense skadevirkningene av storulykker i virksomheter der farlige kjemikalier forekommer («Storulykkeforskriften»)

Forskriften har som formål å forebygge storulykker der farlige kjemikalier inngår, samt begrense de følger storulykker kan få for mennesker, miljø og materielle verdier, og derved sikre høy grad av beskyttelse på en enhetlig og effektiv måte.

Kgl. res. av 28. februar 2003 Instruks for Forsvarets bistand til politiet (Bistandsinstruksen)

Retningslinjer og direktiver

Direktiv for politiet om redningstjenesten, fastsatt av Justis- og politidepartementets politiavdeling 26. januar 1990

Direktivet gir blant annet detaljerte retningslinjer for skadestedsledelse, utarbeidelse av redningsplaner og for gjennomføring av øvelser.

Prinsipper for samordning på sentralt nivå under krise og katastrofer i fred, fastsatt av Justis- og politidepartementet 20. mai 1999

Prinsippene fastslår at det ikke skal etableres noen permanent samordningsgruppe for krisehåndtering med faste medlemmer. Eventuell beslutning om å opprette midlertidige samordningsgrupper tas av regjeringen, som samtidig utpeker et departement til å ivareta ledelsesfunksjonen. Prinsippene omfatter ikke samordning under sikkerhetspolitiske kriser eller krig, og endrer heller ikke beredskapsordningene for atomulykker, akutt forurensning og terror/sabotasje.

Retningslinjer for Forsvarets støtte til det sivile samfunn ved atomulykker (fastsatt av Forsvarets overkommando med virkning fra 1. august 2003)

Direktiv for CBRN-verntjenesten i Forsvaret (under utarbeidelse)

Dette er et overordnet direktiv som klargjør roller, ansvar og myndighet innen Forsvarssektoren. Herunder klargjør direktivet også ansvaret for CBRN-verntjenesten internt i Forsvarets militære organisasjon. Direktivet omfatter Forsvarets vern mot CBRN-midler i fred, krise og krig.

Instruks om forskriftsarbeid og delegasjon av forskriftskompetanse fra Fiskeridepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Landbruksdepartementet til Mattilsynet av 5. mai 2004

Stortingsmeldinger og stortingsproposisjoner

St.meld. nr. 24 (1992-93) Det fremtidige sivile beredskap

Regjeringen legger i meldingen vekt på satsning på beredskap mot fredskriser, og foreslår at en går bort fra regelstyring og i stedet innfører internkontrollmetoden på beredskapsarbeidet.

St.meld. nr. 25 (1997-98) Hovedretningslinjer for det sivile beredskaps virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002

Regjeringen uttrykker i meldingen et ønske om å forsterke den endring og nytenkning omkring den sivile beredskapsplanlegging som har fremkommet i planperioden 1995-1998. Det sivile beredskap i planperioden 1999-2002 gis en profil i retning av å særlig prioritere tiltak for å redusere samfunnets sårbarhet på lokalt, regionalt og sentralt nivå, og styrke den generelle krisehåndteringskompetansen.

St.meld. nr. 17 (2002-2003) Om statlige tilsyn

St.meld. nr. 39 (2003-2004) Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid

St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 8 (2002-2003) Om ny organisering av matforvaltningen m.m.

St.prp. nr. 42 (2003-2004) Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008

Langtidsplanen for Forsvaret fastsetter Forsvarets innretning, oppgaver og kapasiteter i perioden. Videre omhandler den kompetanse og personell, og den videre tilpasningen av Forsvarets styrkeproduksjon og logistikk- og støttevirksomhet.

Det fastsettes at Forsvaret som en av sine oppgaver skal bidra med militær støtte til diplomati og til å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen. Videre skal Forsvaret ha nødvendig kapasitet til å beskytte mot og dempe effekten av CBRN-våpen og -hendelser.

Ot.prp. nr. 100 (2002-2003): Om lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven)

